

De sterke arm is een mens; een verlangen naar tederheid

ENKELE GEDACHTEN OVER POLITIE VOOR IEDEREEN

Jan Nap, 2024
Lector Waardevolle Praktijkontwikkeling
Politieacademie

POLITIEACADEMIE

De sterke arm is een mens; een verlangen naar tederheid

ENKELE GEDACHTEN OVER POLITIE VOOR IEDEREEN

Colofon

Uitgave: Politieacademie

Datum: februari 2024

Oplage: 300 exemplaren

Fotografie: beeldbank politie

Voor reacties, vragen of exemplaren:
politieleiderschap@politieacademie.nl

© 2024 Politieacademie Behoudens de door de wet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder schriftelijke toestemming van politie en Politieacademie, die daartoe door de auteurs met uitsluiting van ieder ander onherroepelijk is gemachtigd.

Politie voor Iedereen, een inclusieve politie is een onomstreden ideaal. De manier waarop de politie aan dat ideaal werkt, is echter niet onomstreden... het roept spanning op. Is het niet te woke, is het wel gemeend? Er is gemor. Bovengronds en ondergronds. Ondanks alle goede bedoelingen dreigen er nieuwe breuklijnen. Politie voor Iedereen: uitsluitend inclusief?

Dit essay verkent de ongemakken, zoekt een perspectief in herstelgericht werken. Tegelijkertijd wordt erkend dat het geboden beeld onvermijdelijk beperkt is. Daarmee is het ook een uitnodiging om dit beeld te verrijken, veelkleuriger te maken.

Politie voor Iedereen als een zich ontwikkelend mozaïek?

Zou dat kunnen werken?

Proloog

Hoe zinvol te spreken
over de ontwikkeling
van de politie?

INTRODUCTIE VAN EEN TEKST

Ik wil stilstaan bij wat zich ontwikkelt in de politie. Maar hoe kun je zinvol spreken over de ontwikkeling van de politie? Het meeste weet je niet, zie je niet, hoor je niet. Ook niet bij een thema als Politie voor Iedereen... Waar spreek je dan over? Wat je weet, gezien, gehoord, beleefd hebt, is in zekere zin toeval. Fragmenten waar je blik op viel, gebeurtenissen die op je pad kwamen, mensen die je ontmoette, gesprekken waar je aan deelnam. En het vraagstuk van onwetendheid reikt verder... De politieontwikkeling is ingebed in en verknoopt met een veel bredere maatschappelijke, economische, geopolitieke en klimaatontwikkeling. Ontwikkelingen die al helemaal niet te overzien zijn. Wat is bij zo veel onwetendheid de betekenis van je spreken?

Je zou kunnen zwijgen.

Je zou ook de suggestie kunnen wekken dat je wel overzicht hebt: hier spreekt “de deskundige” (bijvoorbeeld op diversiteitsgebied). Of hier spreekt “de top”: “Wij overzien het vraagstuk, wij kunnen het weten.”

Maar wie gelooft dat?

In het ergste geval jijzelf. Maar als anderen je zouden geloven, is het ook niet best.

De suggestie van alwetende verteller innemen is ongeloofwaardig. Je kunt niet alles weten. Dat geldt uiteraard ook dit/mijn verhaal. Het is onvermijdelijk open, fragmentarisch, niet sluitend, beperkt, behept met blinde vlekken... Je kunt dus ook niet zeggen wat juist is; je kunt wel zeggen hoe het er voor jou uitziet, wat voor jou juist lijkt; wat er voor jou aan de orde is en op het spel staat. Als aanbod, als bijdrage aan het gesprek.

De suggestie van overzicht, “het” weten of de neiging te bepalen wat juist is, verwijst niet naar kennis, maar naar (het streven) naar macht en uitsluiting. Amos Oz wijst in zijn boekje “Hoe genees je een fanaticus” op een dichtregel van Yehuda Amichai: “Waar we gelijk hebben, kunnen geen bloemen bloeien.”

Maar wat dan wel?

In het programma Zomergasten toont de theoretisch natuurkundige Thomas Hertog een fragment waarin via een metafoor wordt verteld hoe men tracht het beeld van zwarte gaten te verrijken. Stel je voor dat je een spiegel in talloze scherven breekt en die scherven uitstrooit. Al die scherven weerspiegelen iets. Door die talloze weerspiegelingen heen kan zich iets tonen dat rijker is dan wat één grote spiegel ooit zou kunnen... Maar het blijft een puzzel, gefragmenteerd. Overzicht komt er niet, maar het inzicht kan groeien.

Als we ons inzicht willen verrijken, als we recht willen doen aan de werkelijkheid, is het niet vruchtbaar te streven naar een omvattend en sluitend betoog. We kunnen wel onze ervaringen en perspectieven delen. De scherven bij elkaar leggen, het fragment in ere herstellen, zoals Tokarczuk bepleit in “De tedere verteller”. Luisteren naar wat het fragment te zeggen heeft, wat het ons zegt. Ook de fragmenten in onszelf... We zijn geen mensen uit één stuk. In Dales dwaalde met haar veelgeciteerde uitspraak: ‘Een beetje integer bestaat niet’. Ze had daarbij niet een echt mens voor ogen. Wij mensen lijken meer op Pessoa met al zijn heteroniemen, met de verschillende mensen die “in hem leefden” en die hij in zijn boeken stem geeft. Hoe het zij, Tokarczuk begrijpt heel goed dat je niet kunt spreken alsof je overzicht hebt, maar niettemin zoekt ze naar een spreken dat gevoelig maakt voor het geheel. Dat is altijd een meerstemmig spreken. ‘Dit is mijn beeld, wat zie jij, wat voel, wat ervaar jij vanaf jouw plek? Ik zie, ik zie en voel wat jij niet ziet of voelt; jij ziet en voelt wat ik niet zie of voel.’ Wat licht hier op? De uitwisseling creëert geen overzicht, maar verdiept het inzicht. Het verhaal over de werkelijkheid wordt rijker, wint aan betekenis. Opent. De kans op betekenisvol handelen wordt vergroot. Je kunt door verhalen te delen en te verrijken immers de ervaringen van anderen opnemen in jouw handelen.

Het biedt de mogelijkheid daar recht aan te doen. De ander (en het andere) is niet een object van beheersing dat altijd voor jou beschikbaar moet zijn, maar iets waarmee je resonanceert. Je laat je in beweging brengen, er trilt iets (zie Hartmut Rosa). Zien, bewogen worden, in beweging komen. Je zou kunnen zeggen - in lijn met wat Levinas zegt over het appel dat uitgaat van het gelaat van de ander - dat elkaar bevragen, luisteren naar elkaars verhalen, en dus ook je eigen verhaal vertellen, je ervaring delen, je mening uitspreken, voorwaardelijk is voor moreel handelen. Handelen dat recht wil doen aan “de ander” en waarin je ook zelf tot je recht komt. Dat recht willen doen blijft een morele keuze. Je streven kan erop gericht zijn recht te doen, maar het is geen gegeven.

Ruimte maken voor andere inzichten klinkt goed, maar dat dat lukt spreekt niet vanzelf. Onze eigen ervaringen en zinswijzen komen ons vertrouwd en betrouwbaar voor. Het is goed jezelf met mild wantrouwen te bezien. De ervaringen en percepties van anderen,

van hen die niet aan ons gelijk zijn, zijn ons vreemd. In het vertellen zet je iets op het spel. In het luisteren ook. Je wereldbeeld en/of je zelfbeeld kan in beweging komen. Toch weten we dat juist in dat vreemde, in het verschil, de waarde schuilgaat. Het is daarom goed om te oefenen met het idee dat Gadamer ons voorhoudt: de ander kan ook gelijk hebben. Het verhaal van de ander kan ook waar zijn. IJsseling wijst erop dat deze uitspraak verschillende betekenissen kan hebben. De klemtoon kan op gelijk (1) en/of op ook (2) liggen. De ander kan gelijk hebben in plaats van ongelijk (1). Maar ook: de ander kan net als jij eveneens gelijk hebben (2). De waarheid is onuitputtelijk, zegt Duijntjer, alleen te benaderen vanuit veelheid en openheid, niet vanuit eenheid en geslotenheid. Streven naar eenheid in denken en doen is onvruchtbaar; vermindert de levensvatbaarheid. Uniformering is eigenlijk “killing”.

“De omheining van het kamp doemde op uit de mist: rijen prikkeldraad, tussen palen van gewapend beton gespannen. De barakken strekten zich uit langs brede rechte straten. In hun eentonigheid kwam de onmenselijkheid van het enorme kamp tot uitdrukking. Onder een miljoen Russische boerenhutten zijn er geen twee precies gelijk, dat is uitgesloten. Alles wat leeft is uniek. Het is ondenkbaar dat twee mensen, twee rozebottelstruiken, identiek zijn. Waar individuele eigenaardigheden en bijzonderheden met geweld worden uitgewist, dooft het leven.” (uit Leven en Lot, Vasili Grossman)

Er is nog iets anders dat belangrijk is om op te merken voor ons denken over kennis, ontwikkeling en besturing. Dat is dit: een buitenpositie bestaat niet. We kunnen de wereld alleen van binnenuit beschouwen en beïnvloeden, we maken er zelf deel van uit. Ons denken en doen staat niet buiten de werkelijkheid, maar maakt er deel van uit, is er onlosmakelijk mee vervlochten. Je bent nooit buiten de ontwikkeling geweest; je was, bent en blijft deel van wat geworden en aan het worden is (en soms beoordeel je dat als wat *vé*rworden is). Dat kan anders voelen, je kunt ervaren uitgesloten en vervreemd te zijn; je kunt ervaren onafhankelijk te zijn, maar precies die ervaring toont dat het niet klopt. Het raakt je. Je bent en blijft met elkaar verweven. Bruno Latour, belangrijk filosoof van de klimaatontwikkeling, schrijft dat we soms doen alsof de ontwikkeling op en van de aarde buiten ons staat en dat we die kunnen besturen vanaf Sirius. Een managerial of bestuurlijke blik die uit is op sturing in afwezigheid, op beheersing zonder deelname. Maar we kunnen niet uitstappen. We zijn geen onbewogen bewegers, we zijn deelnemers. De “ander” in beweging brengen kan niet zonder zelf deel uit te maken van die beweging. En er zijn altijd meerdere “meebewegers”, gekende en ongekende. Een begin en einde aanwijzen van beweging is een fantasie. We zijn, waren en blijven radicaal met elkaar verbonden in een doorgaand proces. En “met elkaar” is ruim op te vatten. Ons leven wordt gedragen en beïnvloed door een ecosysteem waar we deel van uitmaken en dat door ons leven ook beïnvloed wordt; het bestaat niet buiten ons. Het idee dat we de kosten of de “uitstoot” van ons leven kunnen verbannen of uitbesteden is onzinnig. Dat geldt voor het natuurlijke systeem en ook voor het sociale systeem. Dat maakt een concept als uitslui-

ting ook tot een onzinnig concept. Niet in zijn ervaring - ik wil die zeker niet ontkennen en evenmin suggereren dat die ervaring niet pijnlijk doorwerkt - maar in zijn realiteit. Je kunt de werkelijkheid van het leven niet buiten jezelf plaatsen.

Je kunt ook de ander niet buiten jezelf plaatsen. Als je iemand buitensluit, is de verknoping niet verdwenen. Natuurlijk kan die verwevenheid wel ontkend worden, maar “de ander” blijft deel uitmaken van de samenleving. Deel van jezelf. De ontkenning daarvan keert altijd weer bij je terug. Dat is denk ik ook waar schrijvers als James Baldwin (I am not your Negro) en eerder Aimé Césaire, Frederick Douglass en Frantz Fanon (“door de slavernij is ook de witte mens van zichzelf vervreemd”) op wijzen.

Uiteindelijk is het spreken (en deze inzet) geworteld in de overtuiging (of de hoop) dat het streven naar een mooier, vrijer en rechtvaardiger leven voor eenieder zinvol is en dat politiewerk daaraan - op bescheiden wijze - bij kan dragen. Václav Havel zei dat hoop niet de zekerheid is dat het goed komt, maar de overtuiging dat wat je doet waardevol is. Werken op hoop van zegen. Die hoop is niet empirisch te funderen, veeleer is het een morele keuze (zie ook Susan Neiman). We weten wat er dreigt, wat er misgaat. We erkennen ons onvermogen om de zaak een beslissende wending ten goede te geven. Er is misschien veel om moedeloos van te worden... En toch...

Het is denk ik waardevol om op eigen schaal, in het leven van alledag, in de ontmoetingen die je hebt met anderen en “het andere” te zoeken naar mogelijkheden om het leven mooier, vreugdevoller te maken. Te proberen er het beste van te maken...

Een Joods verhaal dat mij aanspreekt illustreert dat. Het wordt aangeduid met “het breken der vaten”. Ik geef het kort weer :

God was bezig met de schepping van een volmaakt kunstwerk (het volmaakte bewustzijn) en goot daarbij goud in een mal (een vat). De mal brak en het goud verspreidde zich in steeds kleinere deeltjes over de gehele schepping. De gouddeeltjes (de vonken van bewustzijn) raakten onder het stof waardoor hun glans verdween. Het verhaal vervolgt dan met te zeggen dat met elke goede daad de mens het goud weer zichtbaar maakt; door een goede daad rakelt de mens de goddelijke vonk weer op en draagt zo bij aan de heelwording van de schepping. De mens heeft hierin keuzevrijheid. Het behoort tot zijn mogelijkheden bij te dragen aan de vervolmaking van de schepping (tikkun olam; het herstellen, repareren van de wereld).

Mij lijkt dat de moeite van het proberen waard; ook al weet je niet zeker of het zal lukken. Tot zover deze schets van mijn “Sitz im Leben” ... En dan nu de tekst als fragment...

**Waar het
op uitloopt...
en waar ik
op hoop**

Voor wie wil weten waar dit alles op uitloopt, vertel ik het vast. Mijn conclusie, eigenlijk meer een in de afgelopen jaren ontwikkelde intuïtie en verlangen dan een sluitstuk van een doorwrochte redenering, is dat we een betere politie zullen worden als we de moed opbrengen om met een meer liefdevolle blik naar de samenleving en naar onszelf te kijken. Hoopvoller ook, maar niet naïef. Het liefdevolle verwijst niet naar “de mantel der liefde”, maar naar de gezindheid het goede in onszelf en elkaar te versterken. Ik las dat Iris Murdoch schrijft over de liefdevolle blik die een rijkere waarheid onthult dan de cynische blik. Niet wegkijkt, maar beter kijkt.

Bij Olga Tokarczuk kwam ik het woord tederheid tegen. Zij noemt tederheid de meest bescheiden vorm van liefde die “verschijnt daar waar we met aandacht en concentratie naar een ander kijken, naar wat niet “ik” is... Het is “de zienswijze die de wereld toont als een levendig, levend, met elkaar verbonden, samenwerkend en wederzijds afhankelijk iets.”

De kunst is ons vermogen tot tederheid te activeren. Dat moet mogelijk zijn. Er is veel moreel kapitaal beschikbaar. Dat kan nog veel beter renderen. Daarvoor zouden we ons met volle kracht moeten toelagen op het aan het licht brengen en helpen ontwikkelen van het “beste deel van onszelf en anderen”. Ons leren - over de functie van de politie voor de samenleving, over hoe we goed gezelschap zijn, over wat we waarmaken van onze idealen in de praktijk - zou daarop gericht moeten worden. Dat geldt ook voor ons leiderschap.

Het beschermen en begrenzen in het perspectief brengen van het bekrachtigen.

Onderdeel van dat leren is het aanvaarden dat we ondanks onze goede bedoelingen elkaar en onszelf bij tijd en wijle onvermijdelijk beschadigen, pijn doen. We zijn mensen. Judith Butler zegt: ‘We are undone by each other, and if we are not we are missing something.’ Er is moed, maar ook angst, verdriet, onverschilligheid. Er is een mooie kant, maar er zit ook nartigheid, rottigheid, geweld in ons. Misschien vinden politiemensen die kant zelfs wel mooi, fascinerend, aantrekkelijk. Misschien ligt hun motivatie om bij de politie te werken wel in eigen ervaringen. Daar hoeven we niet van te schrikken. We moeten die “rotzigheid” en de pijn onder ogen zien en in bewerking nemen. Er het beste van maken.

Gewetensvol schipperen. De boel heel proberen te houden. Na beschadiging werken aan herstel. Steeds opnieuw, dat houdt nooit op. Met andere woorden: blijven werken aan integriteit. Elkaar wakker houden. Maar nooit verlangen naar zuiverheid. Dat loopt niet goed af.

Ik meen dat we zodoende op de meest zinvolle wijze werken aan de kernopgave van de politie: het geweld binnen de perken houden; de ruimte voor het goede samenleven met verschillen beschermen en openhouden¹.

Niet angstig, verkrampd, maar met vertrouwen, hoopvol, liefdevol. Als oefenweg. Klinkt dat te soft? Wat denk jij, wat voel en ervaar jij?

Ik ben daar benieuwd naar. Dit stuk kan immers, zoals ik stelde in de proloog, niet meer zijn dan één scherf. Het weerspiegelt slechts een deel van de werkelijkheid... Het verhaal over Politie voor Iedereen is hiermee niet verteld, het is onvermijdelijk onaf, beperkt. Ik hoop dat het uitnodigt tot het tonen van meerdere scherven, zodat het beeld rijker en betekenisvoller wordt... Een gezamenlijk mozaïek, “work in progress”.

Hieronder “mijn scherf”, als aanbod.

1 We spreken ook over “vrede bewaren, kwetsbare mensen beschermen”, “er zijn” of over “boeven vangen, mensen helpen”. Politiewerk is werken met de schaduwkant van het samenleven. De trage vragen van verlies, geweld, onveiligheid. Onoplosbare vragen. Mijn opvatting is langzamerhand geworden dat het de opgave voor de politie is om in het werken met die trage vragen de ruimte (de mogelijkheid) voor het goede samenleven met verschillen te beschermen en open te houden (met artikel 1 van de Grondwet als basis) en dat het daarbij uiteindelijk draait om het begrenzen van geweld. De boel heel houden. Het liefst door het bekrachtigen van het goede, maar desnoods met geweld. De opgave om het geweld binnen de perken te houden, is kern van het aan de politie toevertrouwde geweldsmonopolie. De opdracht het geweld te beperken, geldt ook het politiewerk zelf. Politiewerk is een paradoxale en ingewikkelde opgave: vrijheid, gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid bevorderen, desnoods met geweld

Politie voor Iedereen

Verkenning van wat
ongemakken;
de gein van het leren?

2

Hoe kan het dat het werken aan “Politie voor Iedereen” eerder een bron van ongemak is dan een bron van vreugde? Wat maakt het werken aan het ideaal van artikel 1 van de Grondwet tot iets moeizaams in plaats van tot iets waar je zin in hebt... en goede zin van krijgt. Veel zuchten..., weinig lachen? Waar is bij ons de “gein van het leren?”¹ Hoe versterken we dat? En wat zit het in de weg?

Ook ik ervaar ongemak. In mijn sabbatstijd² wilde ik dat ongemak wat nader verkennen. Voor mij - en ik denk voor velen, misschien wel voor iedereen - zit het ongemak op het eerste gezicht niet in het ideaal; wie zou een (werk)gemeenschap waarin mensen elkaar ondanks verschillen als gelijkwaardig zien en behandelen, niet nastrevenswaardig vinden? Wie zou niet erkennen dat waar dat ideaal niet waargemaakt wordt het strijden voor die goede zaak noodzakelijk en rechtvaardig is? Als het ongemak niet het ideaal betreft, wat is er dan de bron van? Hieronder bespreek ik enige ongemakken die ik ervaar en ook “onderweg” tegenkwam. Een beetje moerassigheid als opmaat...

Maar eerst nog dit. Werkend aan dit stuk merkte ik dat het goed is om eerst het grootste ongemak te noemen³. Dat is dat er in onze “gave samenleving” vooral⁴ voor mensen van kleur en moslims ondanks mooie woorden en goede bedoelingen nog steeds geen gelijkwaardige plek is.⁵ Ons samenleven toont hardnekkige en schrijnende sporen van racisme. Er is schaamte en ontkenning. Ik hoop dat het lukt voorbij de schaamte en ontkenning te komen. We hebben werk te verzetten. We moeten ons zien te bevrijden van racistische trekken. Dat zal niet vanzelf gaan, maar het is noodzakelijk daarop in te zetten, ook al gaat het met missers gepaard. De angst voor missers moet de ontwikkeling niet in de weg staan. Voor de politie, aan wie het geweldsmonopolie is toevertrouwd, is die inzet cruciaal. Als het niet lukt, verspeelt de politie uiteindelijk haar legitimiteit en daarmee de kans een “macht ten goede te zijn”. Dat zou zonde zijn. En onnodig.

Dit gezegd zijnde, dan nu naar ongemakken die ik “onderweg” tegenkwam.

-
- 1 Gein is een mooi Joods woord dat plezier en genade betekent; het leren, ontwikkelen als bron van vreugde.
 - 2 Vanaf mei tot oktober 2023 heb ik afstand genomen van mijn alledaagse werk en heb ik tijdens allerlei gesprekken binnen en buiten de politie, “wandeland” en lezend, stilgestaan bij de manier waarop we als politie werken aan “Politie voor Iedereen”.
 - 3 Ik ga in de epiloog nog in op wat ik “onderweg” leerde.
 - 4 Het geldt voor meer mensen dan voor moslims en mensen van kleur - er is ook nog steeds seksisme - maar ik meen dat het in deze tijd voor hen het scherpst is
 - 5 Ik kom hier nog op terug in het intermezzo (pagina 13).

Het idee van heldere morele grenzen; ruimte voor vragen, onhelderheid?

Het allereerste dat bij mij wringt is de ervaren aarzeling om dit onderwerp überhaupt ter sprake te brengen. Als ik me wil mengen in het gesprek over de manier waarop we als politie werken aan het bestrijden van racisme en discriminatie, aan een goede politie voor iedereen, overvalt me de vrees beticht te worden van onvoldoende gevoeligheid voor de ernst en de alledaagse realiteit van racisme en discriminatie. “Onder welke steen heb jij geleefd?” De vrees is natuurlijk dat dat verwijt hout snijdt. Je weet dat je “het” niet overziet. Je wilt mensen ook geen pijn doen. Evenmin wil je te boek komen te staan als een onbenul. Maar er komt nog iets ongemakkelijks bij. Eigenlijk wil je graag een goede indruk maken, zodat iedereen begrijpt dat je in het goede kamp van de weldenkenden en deugdzamen zit. Dat de waardering overeenkomt met het prettige zelfbeeld. In wezen is het de vrees buiten de goede orde terecht te komen.⁶ Kortom, verschillende redenen, goede en minder goede, om behoedzaam te zijn. ...Tja..., het opvoeren van een tekst die ik leerzaam vond, krijgt in dit licht ineens de geur van een disclaimer. Een “bewijs van goed gedrag”. Maar toch...

⁶ Tijdens het werken aan deze tekst heb ik gemerkt hoe ingewikkeld dit is. Ik legde onrijpe halfproducten aan anderen voor. De reacties verschilden. Voor sommigen was de (onaffe) tekst dapper of stimulerend, voor anderen bleek ik, ondanks al mijn mooie woorden, een oudere witte man die de kant van de daders kiest in plaats van de kant van de slachtoffers. Dat was vervelend, verwarrend, leerzaam en onthullend. Het riep op tot nader zelfonderzoek. Het toonde mij ook hoe moeilijk en hoe nodig dit gesprek is. Ook ik ben dus in het leren aanwezig en word erdoor geraakt. Dat ervaar ik als waardevol. In de epiloog kom ik hier op terug.

Ik lees in Citizen, een prachtig en indringend boek van Claudia Rankine. Ze beschrijft in een veelheid aan korte fragmenten ervaringen van alledaags racisme.⁷ Ze schrijft over “de woede die zich opbouwt door alledaagse ervaringen en de dagelijkse strijd tegen ontmenselijking waar elk bruin of zwart persoon mee te dealen heeft louter vanwege de huidskleur... de energie die het kost om aanwezig te zijn, te reageren, zich te manifesteren gaat gepaard met diepe teleurstelling; de teleurstelling dat hoe zichtbaar je ook maakt, de wijze waarop je wordt waargenomen nooit zal veranderen.”

Hoe het zij, ik denk dat ik - hoewel ik het niet zelf aan den lijve ervaar - inmiddels echt wel doordrongen ben van de ernst en de realiteit van alledaags racisme. Maar wat is een goede manier om daaraan te werken? De “tijd” stuurt inmiddels naar heldere positionering, naar morele helderheid. De grens tussen “goed en fout”, tussen wat wel en niet verwijtbaar en strafbaar is, wordt geacht duidelijk te zijn. Of anders gaan we die grens glashelder maken. Maar klopt dat wel, kan dat wel? Is er ook met betrekking tot wat je fout noemt wel zo scherp te oordelen? Staat het vast wat aanvaardbaar is, is er geen beweging in de tijd, is er nog grijs gebied⁸? En wie mag meepraten over wat (nog) aanvaardbaar is⁹? Politiewerk - en sowieso het samenleven - is “messy business”. Helpt het echt als we proberen de grenzen scherp te definiëren, precies aan te geven welk gedrag aanvaardbaar is en wat niet, welke grap gepast is en welke over de schreef gaat? Mij lijkt dat een doodlopend pad¹⁰. We moeten het denk ik doen met de waarden en ons verlangen elkaar recht te doen. Steeds met elkaar in concrete situaties onderzoeken hoe dat kan en moet.

Die grensgedachten staan nog los van de vraag wat je te doen staat als je “fout gedrag” hebt vastgesteld. Als blijkt dat je iemand pijn hebt gedaan. Zetten we in op leren, op straffen, op allebei? Hoe dan? Hoe het zij, je proeft dat dit riskante vragen lijken te worden. Je krijgt het gevoel dat “zoeken” langzamerhand de geur van “wegkijken” dreigt te krijgen. Is er nog wel ruimte voor vragen, voor zoeken, voor onhelderheid van de grens tussen goed en fout, voor het ontwikkelen “op de tast”? We spreken weliswaar over complexiteit en de plek der moeite opzoeken, maar hoeveel ruimte wordt daarvoor ervaren? In mijn waarneming neemt die ruimte af. En tegelijkertijd knaagt toch ook de vraag, al was het maar ‘backstage’: zijn we op de goede weg?

7 Alledaagse racisme is ook de term die Philomena Essed koos als titel voor haar boek uit 1984. Zie ook de 2DOC documentaire “Alledaagse waardigheid” (regie Isa Does, oktober 2023) over de betekenis van haar werk.

8 Dit raakt aan de ingewikkelde spanning tussen het belang van morele helderheid en erkenning van morele complexiteit. De morele complexiteit erkennen, betekent niet dat een oordeel over wat deugt en niet deugt niet gegeven hoeft te worden. Ik kom hier op terug in de epiloog.

9 Ik begreep dat er ook spanning is in sommige netwerken over wat juist is.

10 Ik sprak iemand die in Canada werkt aan diversiteits-/inclusieprogramma's voor de overheid. Daar wordt gewerkt aan een steeds verfijndere normering. Aan iemand van kleur vragen waar hij of zij vandaan komt, wordt bijvoorbeeld nu gezien als verboden microagressie. Zij vroeg zich af waar dit proces zou eindigen.

Accent op disciplineren; uitsluitend inclusief?

Inclusiviteit lijkt een vanzelfsprekend ideaal. Maar wat betekent het eigenlijk? Zijn we misschien te snel met de waardering van het ideaal? Hoe inclusief is een inclusieve politie? Zit in dat streven naar inclusiviteit niet ook het tegendeel verstoep? Hoort echt iedereen erbij? Politie voor iedereen wil immers ook heldere grenzen trekken. Nieuwe grenzen. Politie voor iedereen werkt aan inclusiviteit, maar heeft inherent een (nieuwe) uitsluitende werking. Niet iedereen is welkom, niet elke opvatting kan aanspraak maken op “spreektijd”¹¹. Politie voor iedereen heeft geen open grenzen. In het veelbesproken statement dat volgde op de documentaire “De blauwe familie”, bedoeld als nadrukkelijke erkenning van aangedaan onrecht en de inzet voor bestrijding van racisme en discriminatie, zegt de politietop, bij monde van Liesbeth Huyzer: “Maar wie de grens overgaat, zal dat altijd voelen, daar hoort altijd een sanctie op te volgen. Altijd, en daar waar nodig volgt ontslag.” Het is vooral deze zin die is blijven hangen; door delen van de politie zeer gewaardeerd (“eindelijk wordt het ernst, eindelijk wordt er niet meer weggekeken van grensoverschrijdend gedrag, het einde van de straffeloosheid”) en door anderen bekritiseerd (“stoere taal, waar ik me niet bij thuis voel”, “ben ik wel de aangewezen persoon om nu zo iets te zeggen?”; gaat dit ons helpen?). Ook de manier waarop het statement tot stand kwam, de druk vanuit de korpsleiding om mee te doen aan het statement, de ervaren intimidatie van hen die om meer tijd voor reflectie vroegen, riep ongemak op (“gaat dat hier zo?; is dat wat we verstaan onder vrijmoedig spreken?”)¹².

11 Voel je je als lid van het strategisch netwerk bijvoorbeeld nog vrij om te zeggen dat je de hoofddoek bij het uniform geen goed idee vindt?

12 Er was ook een meer “tactische stroming”. Die stelde te handelen uit solidariteit met de korpsleiding die na “De blauwe familie” onder stevige druk stond en “iets” moest laten zien. Tegen het statement als steuntje in de rug hadden ze geen bezwaar.

Daarmee is het idee “politie voor iedereen” ook verknoopt met de macht van “boven en buiten”; ook media en politiek doen mee. Misschien komt hier iets van ongemak binnen. Er is iets verschoven. Het accent komt te liggen op de normatieve disciplinerende “van boven”¹³ en soms ook “van buiten”. Het werd tijd, zeggen sommigen, binnen en buiten..., eindelijk leiderschap. Anderen worden voorzichtig...: zou ik er met mijn stijl, met mijn opvattingen, mijn zorgen nog bijhoren? Kan ik vrijuit spreken? Heb ik nog een juist begrip van “de grens”? Om Remkes maar eens te parafraseren: “Ik zag het ongeloof in de ogen van redelijke dienders.” Hier en daar klinkt het woord “woke”. En daarover zijn anderen dan weer boos: “Hoelang moet ik nog uitleggen wat racisme is, etc, etc?” Ook dat valt te begrijpen. Dit alles is glad ijs, vereist behoedzaamheid. Om met de psalmist te spreken: “Zet een wachter voor mijn lippen.” Vrijmoedig spreken is mooi, maar niet alles hoeft gezegd.

¹³ Van “boven” is extra gevoelig, omdat het sentiment bij de uitvoering is dat er vooral kritisch gekeken wordt naar uitvoerende politiemensen. “Boven” blijft zelf buiten schot. Dit sentiment is meer dan “gevoel”. Het wordt ondersteund door onderzoek.

Hoe het zij, het op de voorgrond plaatsen van disciplineren heeft het inzetten op gezamenlijk leren, het vasthoudend beoefenen van de deugd van het inclusieve leven, van het samenleven met soms ongemakkelijke verschillen, van het vinden van de grens, naar de achtergrond verschoven. We spreken over beschermen, bekrachtigen... en dat willen we ook - luister naar het hele (!) statement - maar toch lijkt ineens begrenzen dominant geworden. De term "we kijken nooit meer weg" neemt de kleur aan van incidentgerichte disciplineren; van "de ander" niet bevragen, maar "van buiten of boven" de maat nemen. Is dat erg of juist goed¹⁴? Het straffen kan de geloofwaardigheid van de inzet onderstrepen. We tonen - niet in de laatste plaats aan degene die onrecht is aangedaan - dat het ons ernst is. Het kan aansporen tot kritisch zelfonderzoek. Is mijn gedrag wellicht laakbaar? Maar het straffen kan ook een zondebokwerking hebben en afleiden van de grotere opgave.

De inzet op disciplineren is wellicht ook nog te begrijpen als verhuld ontwijken; het ontwijken van de moeite van het echt gezamenlijk leren in en van de praktijk. Dat leren komt immers niet echt van de grond¹⁵.

Voor mij roept het accent op straffen vooralsnog ongemak op, maar dat is op zich natuurlijk geen probleem. Dat ongemak - dat anderen mogelijk ook hebben - kan nader onderzocht worden, zich ontwikkelen en wellicht transformeren in nieuwe inzichten. Dat is misschien een onvermijdelijk onderdeel van de opgave. Maar niettemin de vraag: zou het "nooit meer weggijken" ook een proactieve kleur kunnen krijgen? Echt oog hebben voor wat zich in de praktijk ontwikkelt, willen zien wat mensen beweegt, bezighoudt? Onderzoeken wat er nodig is voor mensen om verantwoordelijkheid te nemen voor het waarmaken van het ideaal van samenleven en -werken met soms schurende verschillen? Kan de stevigheid en vasthoudendheid ook daarin betekenis krijgen?

14 Door sommigen wordt gesteld dat een racistische opmerking die je "ontsnapt" duidelijk maakt dat je dat kennelijk "in je hebt". En dat deugt niet. Zo'n uiting verdient dus straf. Tegelijkertijd erkennen we bijvoorbeeld met een cursus als "De innerlijke racist" dat we allemaal racisme in ons hebben. Ook het "cultural archive" waarover Gloria Wekker sprak met leden van het KMT toont aan dat we "400 jaar kolonialisme in ons meedragen". Voor mij roept dat de vraag op of het helpt om verbaasd of verontwaardigd te zijn over uitingen van dat "cultural archive" en het "individu" aan te pakken. Het lijkt mij een aangrijpingspunt voor een collectieve ontwikkeling. Individuele straf kan mogelijk de kans op collectieve leren verzwakken. Een bezwaar van de incidentgerichte benadering is ook dat de grenzen van het incident vaak vrij nauw worden getrokken. Het ruimere systeem en ook de ontwikkeling in de tijd blijven vaak buiten beschouwing.

15 In de voorstelling "Rauw" zit een scène die hierin heel illustratief is: "het gesprek dat nooit gevoerd is." Veel leidinggevenden vinden het lastig om moeilijke gesprekken te voeren. Daar zouden ze ondersteuning bij kunnen gebruiken.

Paradox van de erkenning van racisme: het nieuwe wegkijken?

Politiemensen zijn er doorgaans niet op uit, maar de meesten erkennen wel het bestaan van etnisch profileren. Een discriminerende en dus ongewenste vorm van toezicht en controle waar ze zich schuldig aan kunnen maken. Die erkenning kan gepaard gaan met een “verklaring: “Als je naar de foto’s bij de briefing kijkt, is het niet gek dat we extra op “die groep” letten.” De erkenning van discriminerend toezicht heeft zodoende ook iets halfhartigs. Dat versterkt het wantrouwen. Tegelijkertijd - en misschien wel gevoed door dat wantrouwen - komt het ook voor dat mensen van kleur die gecontroleerd worden al meteen iets zeggen als “je moet mij hebben, omdat ik moslim ben, zwart ben”. Ook al is dat nadrukkelijk niet aan de orde en ging het de politiemensen echt om waargenomen “fout gedrag”. Politiemensen zeggen dan met een zekere verontwaardiging dat de racismekaart getrokken wordt. Dat wordt ongemakkelijk gevonden. Je wilt niet de boeken in als racist. Dat kan tot terughoudend gedrag op straat leiden. Ik denk dat iets soortgelijks inmiddels ook “binnen” voorkomt. Leidinggevenden die terughoudend worden in het aanspreken of beoordelen van collega’s van kleur, omdat ze niet het verwijt willen krijgen racistisch te zijn, omdat ze gedoe willen vermijden: “Voor je het weet heb je VIK in je nek.”

We kennen inderdaad de voorbeelden van de collega’s van kleur die geen goed zelfbeeld hebben¹⁶, weinig (openlijk) zelfkritisch zijn, onhebbelijk kunnen zijn naar anderen, een stijl van werken of leiding geven hebben die ongewenst is, niet past in de “grondtoon” en dan bijvoorbeeld bij afwijzing in een sollicitatieprocedure of een kritische beoordeling meer of minder openlijk erop zinspelen slachtoffer van racisme te zijn. Soms worden leidinggevenden van kleur benaderd: ‘Jij kan toch voor mij opkomen, je weet toch hoe het

16 Uiteraard kennen we ook dergelijke voorbeelden van “witte collega’s”.

hier gaat? Of ben je een vermomde “witte”?’ Dat kan druk zetten. (vergelijk Madeleine Albright's stelling: “There is a special place in hell for women who do not help each other.¹⁷”)

Juist omdat racisme voorkomt, juist omdat het inderdaad zo is dat collega's van kleur kritischer benaderd worden en door ingewikkeldere “hoepels moeten springen” dan witte collega's, juist omdat een gedurige opbouw van frustratie vanwege racistische uitingen of pesterijen mee kan spelen¹⁸, juist omdat je je eigen racisme vreest, is de beschuldiging van racisme iets waar je - en zeker de hogere leiding met de druk “van buiten” - niet aan voorbij kunt (en wilt) gaan. Dat moet dan zorgvuldig onderzocht worden. Dat is heel begrijpelijk, maar waar blijft nu de expliciete aandacht voor het gedrag van de klager zelf, klagers die niet naar zichzelf willen kijken en die hoewel dat ook vanuit de bredere context begrepen kan worden in feite toch op een strategische wijze “de racismekaart” trekken? Ook zulke klagers kunnen zichzelf afficheren als klokkenluiders. En dat kan ook nog wel kloppen, maar toch..., hoe wordt hij of zij aangespoord een rijker zelfbeeld te ontwikkelen en te werken aan de eigen ontwikkeling? Dat blijkt niet zo simpel. We willen niet gaan “jij-bakken”, huiveren voor “blaming the victim”. Het is onmiskenbaar, klokkenluiders zijn wezenlijk voor de ontwikkeling en verdienen waardering en erkenning. Is het immers niet zo dat ook politiechefs zeggen dat “we pas in beweging komen als buiten de pleuris uitbreekt?” En toch, tegelijkertijd..., hoe doen we recht doen aan alle betrokkenen, aan de volle werkelijkheid? Kunnen alle stemmen gehoord worden?

Dit alles is heel ingewikkeld en explosief. De gevoeligheid van het thema, de erkenning dat er racisme bestaat, de angst voor gedoe van buiten of boven, de vrees ten onrechte iemand niet te erkennen in de klacht van racisme, dat alles kan leiden tot een nieuw soort wegstappen. En groeiende frustratie.

Natuurlijk kan gezegd worden dat het - in ieder geval voor witte mensen¹⁹ - ongepast is om het ter sprake te brengen; dat de ernst van het racisme de zorg voor het “nieuwe wegstappen” triviaal maakt. En natuurlijk gaat het hier om ongelijk gewicht, maar ik vrees toch dat ontkenning op den duur niet houdbaar is. Het niet onder ogen zien van dit soort ingewikkelde en gevoelige zaken verzwakt uiteindelijk de basis voor ontwikkeling. Dat brengt het ideaal van een inclusieve organisatie of samenleving niet dichterbij. Maar ik kan ernaast zitten.

17 Deze zin varieert op een zin met een lange geschiedenis die ook wordt gebruikt door de beweging BLM: “The hottest place in hell is reserved for those who remain neutral in times of great moral conflict.”

18 Zie in dit verband ook de tekst uit Citizen die ik hiervoor opnam (p. 5).

19 In *El Negro en Ik* van Frank Westerman stelt Antjie Krog dat in Zuid-Afrika “de meningen van blanken niet meer serieus genomen worden. Wat wij beweren telt niet mee.” Zij begrijpt dat, “je zou kunnen zeggen dat mijn witheid hier in dit land de menselijkheid heeft verraden. Gecorrumpereerd.” Zij wil “zwart” leren denken, zich dat denken eigen maken. Om recht te hebben op volwaardig burgerschap.

Object van onderzoek of moreel subject?

Ik heb me niet uitgebreid verdiept in de integriteitsonderzoeken, maar wil er toch iets over opmerken. Het is duidelijk dat de VIK-onderzoekers uit zijn op een zorgvuldig, gedegen en objectief onderzoek; een integer onderzoek. Dat neemt niet weg dat - misschien juist daardoor - het gevoel bij de onderzochte, de “verdachte”, buitengewoon ongemakkelijk kan zijn. De verhoorplannen, de duur van de gesprekken, de vaak lange doorlooptijd van het totale onderzoek - soms extra lang vanwege externe toetsing door de commissie AGFA - zijn vaak pijnlijk en vervreemdend voor de betrokkene (en zijn/haar familieleden, etc.). Wellicht is hier nog winst te boeken, maar mij gaat het nu om een ander ongemak. Mijn indruk is dat bij dit alles de betrokken “daders” (of zonder aanhalingstekens, dat kan ook) tot object van onderzoek gereduceerd worden. Zij zijn onderwerp van onderzoek, maar staan als object eigenlijk ook buiten het hele onderzoeksproces. Alles wat zou kunnen bijdragen aan het nemen van verantwoordelijkheid voor het toegevoegde leed, de pijn een ander aangedaan, de beschadiging van de reputatie van de politie, etc. wordt belemmerd. Complexe gedragingen waarin de “waarheid” vaak veelkantig is, worden gereduceerd tot de vraag of er sprake is geweest van plichtsverzuim²⁰. De manier waarop we het onderzoek doen, verkleint de kans op moreel handelen van de verdachte collega’s en hun omgeving. Verstandig lijkt: “stilzitten als je geknipt wordt, niet jezelf benadelen door je verklaringen.”

²⁰ Politiechef Janny Knol vertelde inzake het voorval in Parijs dat de vraag waar het echt om draait is “wat maakt dat je zo over andere mensen, groepen praat?” Het was echter niet deze vraag die centraal kwam te staan in het onderzoek.

Het onderzoek zet je buitenspel. Het spoort niet aan tot het werken aan herstel of tot het nemen van verantwoordelijkheid. Geen contact met “slachtoffers”, niet praten met collega’s, etc. Je bent ook niet meer welkom op het politiebureau als je buiten functie wordt gezet. Het onderzoek sluit je uit. Pas na het onderzoek en het oordeel ben je weer aan zet; reageren op het onderzoek, reageren op de straf. Natuurlijk kun je zeggen: “eigen schuld, dikke bult”. Daar had je eerder aan moeten denken. Natuurlijk, de bedoelingen zijn goed, maar toch..., is dat nu een vruchtbare wijze om te werken aan integriteit, aan het “de boel heel houden”, aan herstel? Kan het niet zo zijn dat zo’n inzet meer kapotmaakt dan nodig? Mij lijkt dat het de moeite waard is daar nog eens goed naar te kijken. Het uitgangspunt zou daarbij niet moeten zijn: de rotte appels eruit; niet een streven naar zuiverheid, maar werken aan herstel, verantwoordelijkheid nemen voor herstel. Dat is niet een individualistische benadering, waarbij de dader “zichzelf geselend publiekelijk schuld belijdt” (Chinese en gereformeerde toestanden), maar een relationele, gemeenschapsbenadering waarbij dader en de omringende gemeenschap, waaronder de leiding, hun aandeel nemen voor de ongewenste ontwikkeling waar het incident uitdrukking van is en samen met degenen die onrecht is aangedaan werken aan het herstel van gezonde relaties. Een straf opleggen en aanvaarden, kan daarvan onderdeel zijn. De vraag is of en hoe een straf kan bijdragen aan herstel van het geheel. En natuurlijk kan het ook uitdraaien op afscheid nemen. In wezen is dat verlies, maar soms is dat onontkoombaar²¹. Bijvoorbeeld in geval van virulent racisme of het volhardend uiten van politieke opvattingen die de rechtsstaat ondermijnen²². Dan is ontslag volstrekt gepast. Een echte oplossing is het doorgaans niet.

Is dit dan pleiten voor “zachte heelmeeesters” met het risico van “stinkende wonden”? Mij lijkt van niet, want echt gezamenlijk werken aan herstel is niet een makkelijke weg. Misschien verklaart dat ook waarom we dat pad niet opgaan?

21 Zie de prachtige documentaire “Niet meer zonder jou” van Nazmiye Oral. Zij stelt dat het kan dat je afscheid van elkaar neemt, maar niet eerder dan dat je “elkaar helemaal gezien hebt”. Dat lijkt mij een waardevolle inzet.

22 Er zijn bijvoorbeeld politiemensen die sympathiseren met de “soevereinen”, dat lijkt mij niet te verenigen met de politiefunctie.

De reflex van centralisatie en verticaliteit; onbedoelde ondermijning van het gezamenlijk leren

De top van de politieorganisatie staat onder stevige druk²³. Dat geldt ook voor andere “lagen”, maar dat valt landelijk iets minder op. Als er ergens iets mis is gegaan of lijkt te zijn misgegaan, wordt door de politiek, de media, door actiegroepen en politiebonden al snel verwacht of geëist dat de nationale top “orde op zaken te stelt”. De geloofwaardigheid wordt, zeker voor de bühne, steeds bevestigd²⁴. Ziet de korpsleiding de ernst van de zaak? Is de korpsleiding nog “in control”? De ophef rond een incident wordt het probleem. Damage control wordt de opgave. Rust brengen. Laten zien dat je de zaak serieus neemt en in control bent²⁵.

Het risico is reëel dat daarmee het probleem van de ophef vóór het echte vraagstuk schuift. Bijvoorbeeld het vraagstuk van “hoe worden we een inclusieve organisatie?” Het probleem is dat die verschillende opgaven - damage control buiten en ontwikkelen naar

23 Het lijkt me niet nodig om dat hier toe te lichten. Vrijwel dagelijks is de politie kritisch in het nieuws. De top moet dat op de een of andere manier zien te pareren.

24 Backstage wordt door journalisten, bonden, actievoerders, politici vaak wel begrip getoond voor de complexiteit.

25 De Raad van Advies en Inspiratie stelt regelmatig de vraag: “Wie is hier de baas?” Daarmee wordt de geloofwaardigheid van de sturing van korpsleiding én van de volgzzaamheid van de “rest” bevestigd. En wordt de suggestie versterkt dat centralisatie en verticaliteit in het ontwikkelen van diversiteit en inclusie helpen.

inclusiviteit - elkaar in de weg kunnen zitten. Damage control beweegt weg van de moeite, suggereert grip op de ontwikkeling. Echt werken aan inclusiviteit loopt via de weg van de moeite, erkent dat er op de tast ontwikkeld moet worden, in onzekerheid. Geloofwaardige damage control lijkt gebaat bij ontkenning van de werkelijkheid²⁶. Waar “control en daadkracht” getoond moet worden voor geloofwaardigheid, wordt het tonen van “moerassigheid” en relatieve onmacht ongemakkelijk. Er moet aannemelijk worden gemaakt dat de sturing wordt versterkt. Dat leidt al snel tot centralisatie en top-downsturing²⁷.

Doorgaans werkt dat voor het zinvol hanteren van het echte vraagstuk contraproductief. De ruimte voor “anderen” (minder machtigen) om hun weerbarstige werkelijkheid, hun vallen en opstaan in het werken aan inclusiviteit, maar ook hun relatieve onmacht daarin te tonen, neemt af. Dat geldt ook voor de top zelf. Het tonen van de werkelijkheid wordt riskant. En dat moet natuurlijk ontkend worden²⁸. Je zou kunnen spreken van het “verticale wegstijgen”. Mijn ongemak is dat ik niet uitsluit dat het zo werkt - eigenlijk bedoel ik, ik denk dat dat zo werkt - en dat dit ongewild en onbedoeld het gezamenlijk leren ondermijnt. Dat leren kan namelijk alleen maar betekenisvol worden als de realiteit wordt toegelaten. Zoals Marjan Slob, Denker des Vaderlands, zegt: “Het denken (en dus beleidsvorming) gaat over het toelaten van de realiteit, niet over het toedekken daarvan.” We moeten daarbij wel beseffen dat de druk “van buiten” ook deel uitmaakt van de werkelijkheid. Het is dus veel te makkelijk om de leiders op te roepen die druk te negeren. Het gaat erom wegen te vinden om zodanig met die druk om te gaan dat de ruimte die nodig is om in de moerassigheid van de praktijk te kunnen ontwikkelen behouden blijft..

26 Niels Brunsson laat zien dat leiders van organisaties die in complexe, politieke omgevingen werken vaak de route van de hypocrisie kiezen – de onrust pareren met “talk en decisions” – en zo ruimte houden om te kunnen werken.

27 Dat is een “klassieke reflex” die breder is en ook geldt voor andere onderwerpen: het pareren van complexiteit door centralisatie.

28 In zekere zin is dit ook een vorm van “wegkijken”. Wegkijken van “uncomfortable knowledge”. Ik sprak een lid van het strategisch netwerk die zei: “Als je echt gaat kijken, wordt het moeilijk.” Zie ook de epiloog.

Meer dan ongemak; waardering, erkenning

Tot slot, na deze parade van ongemakken nog iets anders. Misschien kleurt dat ook wel het voorgaande. Het is misschien lastig om te zeggen, maar vreemd is het denk ik toch niet. Naar mijn overtuiging kunnen we rustig zeggen dat we in Nederland een goede politie hebben²⁹. Zoals een teamchef in Oost ooit zei : ‘Het blauwe volkje deugt.’ Natuurlijk niet op de Dalesmanier. De honderd procent integriteitseis is onnozel, eigenlijk gevaarlijk. Zo’n eis zet aan tot misleiding, ontkent het echte leven. En om misverstanden te vermijden, als ik zeg “het blauwe volkje deugt” is dat niet bedoeld als een verdedigingswal waarachter niet gekeken mag worden. Er is echt van alles aan te merken op de politiemensen, uitvoering en leiding. De macht kan echt verkeerd gebruikt worden, mensen kunnen gekleineerd worden. En dat gebeurt ook, het gaat lang niet altijd goed. Dan deugt het niet en dat moet onder ogen worden gezien. Maar wie weleens een tijdje meegelopen heeft, wie politiemensen bezig ziet, zal toch ook ervaren hebben dat je dan vaak heel mooie mensen tegenkomt, mensen die echt hun best doen iets voor anderen te betekenen, streven naar een rechtvaardigere samenleving³⁰. Vervuit de meeste politiemensen doen hun best om de rotzooi en rottigheid die met het samenleven meekomt zo goed mogelijk op te ruimen, hanteerbaar te maken. Met Frans Denkers ben ik van mening dat politiemensen, leiding en uitvoering veel moreel kapitaal in huis hebben³¹. En natuurlijk is het zo dat in moeilijke, soms dreigende omstandigheden het lelijke op kan duiken, het lijfsbehoud, onderlinge solidariteit, frustratie op de voorgrond komt. Cynisme ontwikkeld kan worden. Maar mij lijkt dat de meeste politiemensen ondanks ingewikkelde omstandigheden willen knokken “voor de goede zaak”. Er is dus meer dan ongemak, er is ook reden tot waardering, erkenning. Voor de inzet en de professionaliteit, voor de trouw waarmee het werk in soms zeer moeilijke omstandigheden gedaan wordt. Ik denk dat dat te weinig doorklinkt. Dat is ontmoedigend voor mensen van goede wil. Uiteindelijk is dat ondermijnend voor de kwaliteit van het politiewerk en voor de kans op het realiseren van een inclusieve organisatie.

29 En zo kan ook erkend worden dat Nederland, vergelijkenderwijs, een “gaaf” (welvarend, vredig, vrij) land is.

30 Zie bijvoorbeeld de reacties op het televisieprogramma Bureau Rotterdam.

31 Zie het postuum verschenen boek van Frans Denkers, Moreel Kompas van de Politie.

“het blauwe
volkje deugt”

Nogmaals, het gaat me niet om zoete broodjes bakken om het “kwaad” te verhullen door erop te wijzen “dat er ook veel goed gaat”. Dat is “spinnen”, verhullen, dat helpt niet. We moeten onder ogen zien waar ons gedrag wringt met de eigen idealen. De vraag is echter niet: “welke straf is hier gepast?”, maar “hoe vergroten we - gezamenlijk - de kans dat het beschikbare moreel kapitaal kan renderen?” Hoe bewerken we een “wending ten goede”?

Een collega verzuchtte: ‘Ik hoop niet dat je schrijven uitloopt op een oproep tot het “voeren van het goede gesprek”’. Tja..., dat is inmiddels inderdaad een sleetse en vermoeiende suggestie geworden. Een politieleider zei me: de oproep tot leren is zo vrijblijvend.

Ik snap die opmerkingen. Ze tonen aan dat we het leren en het goede gesprek niet serieus genomen hebben. Ze zijn onder het regime van het ontwijken terechtgekomen. Niet geworteld in de alledaagse werkelijkheid, niet echt meerstemmig. Soms te klein gemaakt (dadergericht). Soms te groot gemaakt (een breed programma waarin de scherpste verdamp). Ontwijkend “leren”. Op een veilige plek, in een veilige groep, in een veilig klimaat.

Ik denk dat ons leren risicovoller, spannender, moediger, werkelijker zou moeten worden³².

Het leren kan niet slechts een “leren door de ander” zijn; een beleren. Niet “avoiding trouble”, niet elkaar de maat nemen vanaf eigen veilige “moral high grounds”, maar “staying with the trouble” (Donna Haraway). In het leren moeten we tonen wat er voor ons op het spel staat. Aanwezig zijn.

En het goede gesprek betekent niet dat we “de ander” nog eens fijntjes uit de doeken doen wat deze zoal verkeerd doet, fout ziet. In het leren moet “de macht” ook zichzelf (laten) bevragen. Met andere woorden, het leren kan niet samenvallen met het streven de ander aan ons gelijk te maken. Dat doet de diversiteit immers geen goed. In feite is het dodelijk. Het leren en ontwikkelen moet zélf inclusief zijn. In die zin gaat het om morele leerprocessen waar we niet buiten kunnen staan, die niet alleen de ander, maar ook onszelf raken. Het is een relationeel leren waarin beide aanwezig zijn. In de termen van de Joodse denker Martin Buber zal die relatie niet een instrumentele “ik-het-relatie” moeten zijn, maar een dialogische “ik-gij-relatie”.

Ons leren zal ook een betekenisvol perspectief moeten krijgen. Staying with the trouble is belangrijk omdat de werkelijkheid erkend moet worden. Maar het volstaat niet. We heb-

32 Ik vind dat ook altijd een vraag bij – ook mijn eigen – School voor Politieleiderschapsprogramma’s. Hoe betekenisvol zijn ze nu echt voor de praktijk?

ben ook het verlangen nodig. Ondanks en in alle complexe zwaarigheden blijft een hoopvolle blik op de toekomst belangrijk. Het helpt denk ik als we onszelf en elkaar ook de vraag stellen: aan welke toekomst wil je werken? Waar hoop je op?

Mijn neiging is het leren in het perspectief van herstel te plaatsen; herstelgericht leren. Het inzetten op het vergroten van de kans dat je ondanks het “geweld” toch weer met elkaar verder kunt, omdat je ervaren hebt dat eenieder recht wordt gedaan.

Recentelijk wordt gesproken van “transformative justice”, waarbij betrokkenen zich ontwikkelen naar nieuwe en rechtvaardigere onderlinge verhoudingen. Ik herneem dit in de paragraaf na het nu volgende intermezzo.

Intermezzo

Werken aan inclusie een
topprioriteit?

WAT IS GOED POLITIEWERK?

Maar voor we verdergaan: hoe zijn we van “boeven vangen, orde herstellen, mensen helpen” hier verzeild geraakt? Ben ik “bij de baas” gegaan om te werken aan een inclusieve organisatie? Inclusie als topprioriteit? Loopt het dan niet uit de hand met de georganiseerde criminaliteit? Liggen er niet talloze zedenzaken op de plank? Is het niet zo dat we nog nauwelijks “in de wijk” komen? Dat we de roosters nauwelijks rondkrijgen? Hoe houden we het vol bij al die demonstraties? Hoe gaan we de digitalisering bijbenen? Etc. Hebben we niets beters te doen? Kunnen we niet gewoon aan het werk? Hoe verhoudt de inzet voor diversiteit en inclusie zich tot “goed politiewerk”? Zijn ze onlosmakelijk met elkaar verbonden? Hoe dan? Als middel en doel? En wat is dan het middel en wat het doel? Zijn het nevensgeschikte doelen? En wat dan als het wringt? En waarom is Politie voor Iedereen eigenlijk een programma als het topprioriteit is? Of is het een programma omdat het een topprioriteit is? En wat zegt dat dan over de “normale” sturing?³³

³³ Het is sowieso goed om je af te vragen of een hulpconstructie (zoals een programma) vitaliserend of verlamdend werkt. Zie in dat licht ook Kastelein die schrijft over de multicentrale aspectspecificatie ; een verlamdende fragmentering in de sturing (Kastelein, 1985).

Wat daarop te zeggen?

Mij lijkt dat de aandacht voor Politie voor Iedereen ons nadrukkelijk uitnodigt opnieuw stil te staan bij de vraag “wat een goede diender is”. We hoeven daarbij niet per se iets heel nieuws te bedenken. Veeleer gaat het om het expliciteren wat zich langzamerhand aftekent. De uitspraak “hij/zij uit zich weleens wat racistisch, maar is toch een goede diender” - een uitspraak die je tot voor kort nog regelmatig hoorde - is inmiddels ondenkbaar is geworden. Het instrumenteel “netjes” uitvoeren van de taken (handhaven van de rechtsorde, hulpverlening aan hen die dat behoeven) volstaat niet. Die taken zijn niet in de eerste plaats technisch of instrumenteel, maar bovenal moreel van aard. De missie wijst daar ook op. De kwaliteit van het politiewerk is geworteld in artikel 1 van de Grondwet, dat wil zeggen dat de taken “als het goed is” zodanig worden uitgevoerd dat mensen in het handelen van politiemensen ervaren dat ze onverkort deel uitmaken van de morele gemeenschap. In het politiewerk zie je de rechtsstaat in actie. Het draait om menselijke waardigheid, om vrijheid en gelijkwaardigheid. Dat is de morele horizon van politiewerk. Dat maakt het werk waardevol. Dat bepaalt of we wel of niet met goede dienders te maken hebben.

Ik neem een omweg.

In de afgelopen jaren is steeds duidelijker geworden dat Nederland het zelfbeeld van tolerante beschaving met een heroïsche geschiedenis moet bijstellen. Dankzij activisten van bijvoorbeeld Kick Out Zwarte Piet, dankzij een beweging als Black Lives Matter, dankzij mensen die streken voor het onder ogen zien van het onrecht van het kolonialisme, dankzij wetenschappers die de eenzijdige “witheid” van kennisontwikkeling aantoonde, dankzij Tweede Kamerleden die vasthoudend onthulden dat de toeslagenaffaire niet alleen een ernstig probleem is voor betrokkenen, maar ook een symptoom van wat we institutioneel racisme³⁴ zijn gaan noemen. Dankzij hen allen is er iets onomkeerbaars op gang gekomen. Langzaam, te langzaam, maar niettemin zeker dringt het besef door. Ook in een “gaaf land” als Nederland is het racisme diepgeworteld. Dat komt op allerlei manieren tot uiting. Mensen van kleur, moslims ondervinden het aan den lijve: te lage schooladviezen, moeilijk aan werk of stageplekken komen, etnisch profileren door de politie, discriminerende algoritmes, etc. Allerlei zaken die op zeer gespannen voet staan met het prettige zelfbeeld van een zeer fatsoenlijk, egalitair, vrij land. Het begint door te dringen dat Nederland weinig reden heeft om met een moreel geheven vingertje naar anderen te wijzen; anderen de maat kan nemen. Dat was natuurlijk al wel bekend, maar nog niet eigengemaakt. Dankzij de strijdbaarheid van een nieuwe generatie activisten, mensen die het niet meer pikken om het alledaags racisme te slikken als een “fact of life” en met kracht hun plek innemen, is het prettig eenzijdige zelfbeeld van “de Nederlander” ondermijnd. Het is onontkoombaar geworden dat het zelfbeeld wordt verrijkt. Ten kon drai..., . De tijden zijn veranderd. Op straffe van ongeloofwaardigheid en toenemend ongemak moet “Nederland” aan de bak om van beleden waarden ook daadwerkelijk geleefde waarden te maken³⁵. Overigens wordt ook duidelijk dat dit ook geldt op het gebied van klimaatontwikkeling. Steeds duidelijker wordt, al leven we er nog lang niet naar, dat we in één wereld leven. Dat ons leven, ook al realiseren we ons dat niet altijd, verknoopt is met en gedragen wordt door ander leven, door het leven van anderen. We zijn één wereld, ons afscheiden kan niet. De mooie waarden waarmee we onszelf rijk rekenen hebben alleen betekenis als ze voor iedereen en overal gelden. No peace without justice. Zover is het

34 Het begrip institutioneel racisme is niet onproblematisch. Zie bijvoorbeeld Elma Drayer in Witte schuld. Het is niet geheel duidelijk waar het precies naar verwijst. Het gaat niet over racisme in wet- of regelgeving. Ik neem het hier wel over, omdat het inmiddels een veelgebruikte term is. Ik zie het als het inzicht dat het handelen vanuit instituties ook (onbewust) door racistische, discriminatoire denkbeelden geleid kan worden, zoals bijvoorbeeld in de toeslagenaffaire is gebelegen.

35 Zie ook het afgewogen betoog van Gert Oostindie in zijn boek “Rekenschap”

nog lang niet. Nog steeds wentelen we narigheid af op de anderen, elders. De vraag is niet of we onszelf in de spiegel in de ogen kunnen zien, de vraag is of we “de ander” in de ogen kunnen zien. Waar schamen we ons voor? Waar zijn we trots op?

De inzet om het zelfbeeld te verrijken door ook de schaduwkant erin op te nemen, kan niet afgedaan worden met de tegenwoordig gehoorde kritiek dat het een “weg met Nederland”, een “weg met ons” streven zou zijn. Dat is het niet. Het is niet vruchtbaar om het schaduwbeeld te verabsoluteren, jezelf te geselen en alle goedheid in “de ander” te projecteren. Dat zou de werkelijkheid geen recht doen³⁶. Daar is niemand mee gebaat. Het opnemen van de schaduwkanten lijkt mij eerder bevrijdend dan beklemmend. Niet weg met Nederland, maar ruimte voor verschillende Nederlanders. We hoeven niet meer krampachtig de schijn op te houden, maar kunnen zoals we zijn, met alles erop en eraan, werken aan ontwikkeling; omdat we er zin in hebben. Om te ontdekken wat we eigenlijk bedoelen met het ideaal van een inclusieve samenleving; om te ontdekken waar we toch grenzen (willen) trekken³⁷. En natuurlijk is zo’n ontwikkeling niet alleen maar “leuk”. Onderweg worden we ongetwijfeld steeds weer geconfronteerd met pijnlijke zaken, ongemak, maar dat is juist de reden om het op te pakken.

36 Anders dan het beeld dat in politiek en media opdoemt, een beeld van een totaal gepolariseerde, wantrouwende samenleving, blijkt dat in het alledaagse samenleven voor een grote, maar niet spraakmakende meerderheid nogal mee te vallen (zie bijvoorbeeld Staat van het recht, 2023).

37 Hannah Arendt wees er al op dat mensenrechten feitelijk burgerrechten zijn, verbonden aan erkende ingezetenen van een staat. De mensenrechten verschillen “per paspoort”. Zie ook Grunberg (2023).

Hoewel het ook heel verleidelijk kan zijn om die moeite uit de weg te gaan. Dat wil zeggen, voor degenen die het “voor elkaar hebben” en zich de luxe van onverschilligheid menen te kunnen permitteren en in feite de één-wereld-gedachte ontkennen. Maar “ergens” wringt dat. Dat weten we ook.

Voor de politie geldt hetzelfde verhaal. Steeds helderder wordt gezien dat het bij de vraag naar goed politiewerk niet in de eerste plaats draait om technisch-instrumentele kwaliteit, maar om een morele kwaliteit³⁸. En er is werk aan de winkel.

De tijden zijn veranderd. Ten kon drai... Het zelfbeeld moet verrijkt worden. Ondanks alle goede bedoelingen is de politie niet vrij van racisme, wordt er gepest, worden mensen gekleineerd, niet gezien, niet erkend, heerst er onverschilligheid. Het blauwe volkje deugt en toch... Langzaam maar zeker groeit het besef dat mensen - soms bewust, vaak onbewust - pijn is gedaan en wordt gedaan. Onrecht is aangedaan. De erkenning daarvan is een pijnlijk proces; we zitten er middenin³⁹.

De “activist”, binnen en buiten, drukt op die pijnlijke plek. Dat is een ongemakkelijke en nuttige functie. En natuurlijk is het zo dat het beoogde doel van goed samenleven op enig moment ook kan leiden tot vragen aan de activist. Waar ben je op uit? Doe je als activist in jouw handelen ook recht aan “de ander”? Die vragen mogen aan de activist (en aan de journalist, politicus, etc.) gesteld worden. Maar de waarde van hun kritische functie wordt niet door hun antwoord bepaald. De waarde zit in de oproep tot zelfonderzoek als getoond wordt dat de politie nog niet beantwoordt aan het ideaal dat ze nastreeft.

Hierbij wordt opnieuw duidelijk dat er eigenlijk geen onderscheid is tussen “binnen” en “buiten”. Er is één samenleving. De opgave “buiten” valt samen met de opgave “binnen”; het draait om het werken aan het goede samenleven en -werken met verschillen. Dat goede samenleven vergt dat iedereen ervaart deel uit te maken van de morele gemeenschap. Dat moet ook tot uitdrukking komen in het handelen van de politie, van politiemensen. De mate waarin dat lukt, zal de legitimiteit van de politie bepalen. Zo beschouwd is het werken aan diversiteit en inclusie, aan heelheid of integriteit middel en doel geworden.

Tot zover dit intermezzo

Terug naar de vraag van de eerste paragraaf: hoe dan?
Ik leg enkele gedachten voor.

38 Dat geldt ook voor andere organisaties. De morele dimensie komt ook elders meer op de voorgrond. Je kunt niet waardenneutraal kijken naar/werken bij bijvoorbeeld Shell, Tata, Chemours, ABN-AMRO, etc.

39 Jessica Benjamin spreekt van de narcistische krenking; dat is pijnlijk. De opgave is die te verdragen.

De “activist”,
binnen en
buiten,
drukt op die
pijnlijke plek.

Het beste deel aan het licht brengen

Herstelgericht werken als
perspectief?

3

Als we inzetten op leren, moeten we inzien dat het streven naar leren op zich niet erg betekenisvol is. En voor “leren leren” geldt hetzelfde. Het zegt niets. Het leren moet richting krijgen. Onderwijsfilosoof Gert Biesta zegt dat het niet gaat om leren, maar om iets leren.

Als ik zoek naar wat dat iets zou moeten zijn, probeer ik voor ogen te houden waar (volgens mij) politiewerk om draait. Ik kom dan telkens uit bij het binnen de perken houden van geweld⁴⁰. Aanvankelijk vond ik dat een niet zo inspirerende opgave⁴¹. Geweld klinkt zo negatief. Mensen helpen klinkt fijner. Maar inmiddels zie ik dat niet meer zo; ik zie het als een ongelooflijk belangrijke opgave. Ik vrees dat we in ons samenleven elkaar onvermijdelijk geweld aandoen en dat we keer op keer kunnen zien dat geweld geweld oproept⁴²; dat we geweld ook doorgeven, in gezinnen, tussen generaties, in en tussen groepen, etc. We zien ook dat de kans op geweld groter is als we “de ander” niet (meer) erkennen als een met ons bestaan verbonden en verweven mens. Wij-zij-dynamiek. Of erger nog wij-“het”-dynamiek. Als we de ander geen mens meer noemen, niet meer zien als mens, dreigt groot geweld⁴³. Politiewerk draait om het doorbreken van de geweldsdynamiek; om terugdringen van het geweld in het samenleven en het bijstaan van mensen die onrecht, geweld wordt aangedaan, zodanig dat ze zichzelf erkend en gezien voelen en niet (na kortere of langere tijd) de neiging krijgen om zich tot geweld te wenden. Politiewerk is altijd vermengd met wij-zij-dynamiek en met de strijd om erkenning; met het in die strijd en dynamiek begrenzend en beschermend openhouden van de mogelijkheid tot goed samenleven met verschillen. Ik zie politiemensen als “warriors en healers”. Ze strijden en helen. Mooi en waardevol werk!

Warrior en healer, het zijn termen die ik ontleen aan het denken over herstelgericht werken (zie bijvoorbeeld Aerts, Hoek e.a., 2022). Een benadering die zoekt naar een omgaan met conflicten dat in aanvulling óp of in plaats van straf(recht) zoekt naar wat nodig is om

40 Hans Boutellier spreekt over het gezaghebbend afdwingen van de norm in de publieke ruimte. Dat vermogen verbindt Boutellier aan het geweldsmonopolie. De politie kan met geweld de norm afdwingen. Ik vind de term gezaghebbend hier problematisch. Geweld kan niet de bron van gezag zijn. Wel van volgzzaamheid. Ik zie een andere bron van politiegezag, namelijk de (h)erkenning van de morele inzet voor het goede samenleven. Ik kom daar in de epiloog nog op terug.

41 Het allereerste werkstuk dat ik in 1976 of 1977 maakte tijdens mijn opleiding aan de Nederlandse Politieacademie had de titel “Naar een ontwapen(en)de politie”. Ik heb het werkstuk niet meer, maar die titel herinnert me aan het ideaal van een geweldloze politie. Later ben ik dat een naïeve ontkenning van de waarde van het geweldsmonopolie gaan vinden. Maar het ideaal blijft toch mooi, ontwapenend zijn. Tja...

42 Zie het boek van Hans Achterhuis “Met alle geweld” (2008).

43 Zie bijvoorbeeld “Compartimenten van vernietiging” van Abram de Swaan (2014).

na beschadiging weer goed met elkaar verder te kunnen leven. Het is een relationele benadering. Zien en gezien worden. Kennen en gekend worden⁴⁴.

Ik meen dat politiewerk heel goed benaderd zou kunnen worden vanuit het perspectief van “herstelgericht werken”, waarbij het bijzondere is dat de politie niet pas achteraf in beeld komt, maar vaak al in de dreiging of de hitte van het conflict begrenzend en/of beschermend moet handelen. De kunst is om in dat acute handelen de toekomst voor ogen te houden. Met andere woorden, om de opgave van het binnen de perken houden van geweld te verbinden met het vergroten van de kans op herstel, op (weer) goed samenleven⁴⁵.

Dat maakte dat ik in het begin van dit verhaal stelde: het begrenzen en beschermen in het perspectief van het bekrachtigen plaatsen.

44 De technologie kan wellicht helpen bij het “zien en kennen”, maar het lijkt mij belangrijk dat de politie(mensen) ook het “gekend worden” blijft c.q. blijven nastreven, zodat de Nederlandse politie een relationele politie blijft.

45 Dat raakt aan het thema morele weerbaarheid. Het vermogen om onder spanning een morele afweging te kunnen maken. Dat is veel gevraagd.

Het werken aan herstel of aan een toekomst waarin mensen weer verder kunnen, vraagt - juist ook met het oog op streven naar beperking van geweld - om een rechtvaardige benadering; een benadering waarin mensen zich gezien en erkend voelen. No peace without justice.

Die verlangde “justice” kan gefrustreerd worden door bestaande verhoudingen, bestaande machtsverhoudingen. Herstel kan dan ook betekenen dat we onder ogen moeten zien dat die machtsverhoudingen in beweging moeten komen. Die machtsverhoudingen kunnen ook zichtbaar worden in getalsverhoudingen. Hoe is eenieder gerepresenteerd, bijvoorbeeld in de top van de organisatie of in selectiecommissies? Wie krijgt of neemt “vanzelfsprekend” meer of minder spreektijd? De geworden verhoudingen kunnen vanuit het streven naar recht doen aan de ander ook gezien worden als *verworden* verhoudingen. Dat wil zeggen, verhoudingen die geen recht doen aan het idee van gelijkwaardigheid, maar die ongelijkwaardigheid juist bestendigen. De strijd om erkenning richt zich dan terecht op het hervormen van bestaande verhoudingen. Om geloofwaardig te blijven in het verlangen naar een “just world” zal de dominante “partij” de dominantie onder ogen moeten willen zien, erkennen en bereid zijn tot het ontwikkelen van nieuwe, rechtvaardigere verhoudingen. Een benadering die wordt aangeduid met de term *transformative justice*⁴⁶. Die benadering vergt dus ook zelfonderzoek: heb ik voldoende kennis van wat zich heeft ontwikkeld? Hoe draag ik wel of niet bij aan het bestendigen van onrechtvaardige verhoudingen? Ben ik bereid ook zelf te ontwikkelen?

Dat maakt politiewerk tot een heel spannende opgave. Hoe kunnen we het begrenzen en beschermen in het perspectief plaatsen van het bekrachtigen van een rechtvaardigere ordening⁴⁷?

Dat is waar het leren op gericht moet worden.

46 Zie de oratie van Nicole Immler: (Dia)logics van Erkenning en Herstel (2022).

47 Deze benadering brengt ook de inzet van de POS-rapporten in herinnering. “...(..) een bijdrage ten behoeve van de samenleving in de vorm van sociale beheersing die niet slechts bijdraagt tot bescherming van maatschappelijke verworvenheden, doch evenzeer de condities schept voor maatschappelijke vernieuwing, gericht op de verwerkelijking van de essentiële waarden in onze democratie.”

Er wordt natuurlijk altijd al geleerd; ook zonder programma's...; de praktijk ontwikkelt zich sowieso.

Het is goed om te begrijpen dat we met de oproep tot “iets” leren over het hoofd kunnen zien dat er ook zonder bewuste inzet op leren in de praktijk voortdurend geleerd wordt. Het leven gaat door. Ook buiten het zicht van degenen die leerprogramma's maken, voorstellen of voorschrijven wordt er in de praktijk van alledag van alles geleerd. Dat geldt allerlei methodieken, maar evengoed betreft het “de cultuur”. In de praktijk, in de onderlinge contacten, in surveillanceauto's, aan vergadertafels, in de verhalen die gewisseld worden, wordt impliciet of expliciet antwoord gegeven op de vraag: hoe hoort het eigenlijk in deze groep? Wat is goed werk? En door “de tijdgeest”, de maatschappelijke, geopolitieke ontwikkelingen, de samenstelling van groepen, technologische ontwikkelingen, de ontmoetingen met “anderen” etc. verschuiven er ongestuurd allerlei zaken, worden nieuwe accenten gelegd, worden machtsverhoudingen veranderd. Veel gaat zonder plan.

Er zijn mensen die aan invloed winnen, omdat ze kennelijk “bij de tijd” zijn en passende inzichten tonen, en mensen die langzamerhand aan invloed inboeten, omdat ze kennelijk “uit de tijd raken”. Doorgaans zonder scherpe breuklijnen - die worden pas later geconstrueerd - verschuiven zaken in de tijd. Er is altijd continuïteit en discontinuïteit. Er is een voortzetten van een “verleden” en er dienen zich heel nieuwe ontwikkelingen aan, die

nieuwe perspectieven op de toekomst openen; oude en nieuwe verhalen die samenhang brengen in de veelheid van gebeurtenissen. En de ontwikkelingen, de verhaallijnen zijn niet eenduidig of lineair... Fukuyama schreef bij de val van de Muur over het einde van de geschiedenis, de liberale ideologie was “overwinnaar”.

Inmiddels weten we, ervaren we dat dat idee niet klopt. De liberale democratie is bepaald geen vanzelfsprekend eindpunt van de geschiedenis. Recent wordt opnieuw de aandacht gevestigd op ideeën van Huntington over “de botsing van beschavingen”. In Europa en elders lijken zich illiberale democratieën te ontwikkelen⁴⁸. Hoe het zal gaan, we weten het niet. De toekomst blijft open.

Al die verhalen van en over samenleven in een wereld in ontwikkeling dringen ook door in de politiesamenleving. De politieorganisatie staat niet op zichzelf. Als je met nieuwe leerprogramma's komt, kom je nooit in een leeg veld. Je mengt je in een weefsel van betekenisvolle praktijken en zingevende verhalen⁴⁹ over verleden en toekomst. Als je ergens iets toe wilt voegen, is het van belang om oog te hebben voor wat daar geworden en aan het worden is, welke praktijken zich ontwikkeld hebben en welke betekenisvolle verhalen er leven... en geleefd worden. Iets leren is altijd verbonden met wat zich ontwikkelt in concrete contexten, mengt zich met wat gaande is.

Je invloed op die grotere ontwikkeling is beperkt. De zin van je inzet is dan ook niet dat de toekomst zich zal vormen naar jouw plan, maar dat zonder die inzet er een mogelijkheid op een waardevolle ontwikkeling wordt gemist. De kunst is onszelf te relativiseren als “maat der dingen” én onszelf serieus te nemen als mogelijkheid iets goeds te bieden. Ambitieuze bescheidenheid.

Inzetten op “iets” leren is dus ook het tonen van je morele inzet, laten zien wat er voor en volgens jou op het spel staat: “ik ben ervan overtuigd dat we beter kunnen dan wat we nu doen; wat we nu doen, staat op gespannen voet met wat ik waardevol vind, het loopt uit op een toekomst waar ik geen zin in heb; hoe ziet dat er voor jou uit? Ik wil dat we ons met elkaar inzetten voor een andere toekomst.”

Zoiets.

48 Een term van Fareed Zakaria; denk aan Hongarije, Polen, Brazilië, Rusland waar de rechtsstaat en het pluralisme onder druk staan, aangestuurd wordt op één dominante cultuur, het vijanddenken wordt gevoed en een “sterke leider” het volk - namens wie hij zegt te spreken - zijn wil oplegt. (zie Casper Thomas, *De Autoritaire Verleiding*).

49 Er zijn natuurlijk ook betekenis- en zinondermijnende verhalen die hun werking hebben, maar ook daar licht op - maar nu als ervaren verlies - wat van waarde is.

Stevig leren, onzelf en elkaar serieus nemen

Ach..., is dat niet allemaal te soft? Als je dat gevoel hebt, komt dat wellicht omdat je jezelf en de ander niet helemaal serieus neemt. Misschien wantrouw je jezelf en de ander? Misschien ben je angstig om echt iets op het spel te zetten; “je weet immers hoe de hazen lopen?” Ik herken dat bij mezelf. Waarom zou je je mengen in een gesprek? Is een beetje afstand houden niet “handiger”? Dit is precies het punt dat ik hierboven probeerde te maken. We kunnen inderdaad de wereld niet zomaar naar onze hand zetten, de toekomst is ongewis, open. Maar juist dat maakt onze inzet betekenisvol. We zijn niet almachtig, we zijn feilbaar en niet de maat der dingen, maar we hebben wel de mogelijkheid om iets goeds te doen, om bij te dragen. Waar zet je op in? Waar wil je verantwoordelijkheid voor nemen? Laten we elkaar daarbij helpen. Goed gezelschap voor elkaar zijn. Het beste deel in elkaar boven brengen; niet door moeilijkheden of spanning uit de weg te gaan, maar door de werkelijkheid onder ogen te zien, door elkaar en onszelf met een milde stevigheid aan te pakken. In het vertrouwen dat we het met elkaar inderdaad beter kunnen doen dan we nu doen.

Onze praktijken als aangrijpingspunt; wat is er gaande, wat doen we? Precisie; zelfonderzoek

Voor mij staat één ding vast en dat is dat het onder woorden brengen van waar je op hoopt van belang is, maar dat het vooral draait om wat zich in de praktijk ontwikkelt. Daar ligt het aangrijpingspunt voor het leren. En die praktijk is veelvormig. Dat geldt ook voor het onderwerp dat hier centraal staat, de ontwikkeling van een “politie voor iedereen”. Er ontwikkelt zich onder invloed van een veelheid aan impulsen wel een grondtoon - een die te maken heeft met de bredere noodzaak tot een herijking van ons zelfbeeld, de opgave onszelf en elkaar, zo goed en zo kwaad als dat gaat, te bevrijden van sporen van racisme en met de vraag hoe we verantwoordelijkheid kunnen nemen voor het bevorderen van het goede samenleven⁵⁰ - maar hoe dat zich in concrete praktijken voordoet, verschilt naar tijd en plaats.

Wat er gaande is, kan niet van afstand gezien of beoordeeld worden. Praktijkontwikkeling vergt precisie, nabijheid. Het moet ter hand genomen worden door mensen die erbij zijn, niet door mensen die er niet bij zijn. Werken aan een politie voor iedereen is bovenal “community policing”. Het werk dat gedaan moet worden, is werk van en met de eigen “community”. Niet de ijle idealiteit van de “moral high grounds”, maar de ruige realiteit van de “swampy lowlands” is het vertrekpunt⁵¹. Het is de kunst om in die moerassige

⁵⁰ Dat idee zal niet door iedereen meteen gedeeld worden. Het politieke landschap van onze samenleving is er ook in de politiesamenleving. Ook hier is er sprake van diversiteit. Dat maakt dus deel uit van de opgave.

⁵¹ Zie Schön, the Reflective Practitioner.

realiteit de “morele horizon” van het politiewerk te laten oplichten. Dat is geen veraf ideaal dat van buiten kan worden voorgehouden of voorgeschreven, maar een nabij verlangen dat wakker gehouden moet worden. Het lijkt mij goed om voor dat “wakker houden” ook de omgeving - de betrokken burger, de gemeenschap waar je als politie voor werkt - te betrekken. Met een parafrase: “it needs a village to raise the police”. Daar wordt op verschillende plekken - soms na schade en schande - ook ervaring mee opgedaan⁵².

De bereidheid om als politiemensen, als politieteam en als politie(top)leiders zelfonderzoek te doen, is wel een voorwaarde voor ontwikkeling. Dat spreekt niet vanzelf. Bij politiewerk is een snel oordeel gebruikelijk. Bij praktijk- en zelfonderzoek, bij leren hoort een zekere traagheid; rust. “Laten we een stap terug doen, waar we anders aan het rennen gaan⁵³.” Verdragende vragen in plaats van snelle oordelen. Wat weet ik van de ander, van de geschiedenis? Wat drijft mij, wat maakt dat ik de keuzes maak die ik maak? Wat zijn mijn overtuigingen en hoe behulpzaam zijn die nog? Wat ervaart de ander aan mijn keuzes..., weet ik dat eigenlijk wel? Deugt het en doet het deugd? Wat zou mijn handelen beter, rechtvaardiger etc. maken? Wat in mij moet aangesproken en ontwikkeld worden? Wat of wie kan daarbij helpen⁵⁴? Dat vragenderwijs leren van de praktijk zou niet beperkt moeten worden tot de uitvoeringspraktijk.

Ook de leiderschapspraktijk biedt leerstof⁵⁵. Zo zou het denk ik waardevol zijn om spraakmakende casuïstiek waarover nu heldere positieve of negatieve oordelen lijken te klin-kennader te onderzoeken. Het is immers de ervaring dat het oordeel lastiger, maar ook rijker wordt als je “erin duikt”. Ik denk bijvoorbeeld aan de casus “Noord-Holland”, aan de Rotterdamse AVIM-casus, aan de casus “Parijs-Oost”⁵⁶. Ook de inhoud en het tot stand komen van “het statement” zou nog eens bevestigd kunnen worden. Welke keuzes zijn in deze casussen door de betrokken leiders gemaakt? Wat maakte dat zij juist zo kozen? Wat was daarin waardevol en wat was daarin niet of minder waardevol? Wat deed (wie) deugd en wat deed (wie) geen deugd? Waar zit nog twijfel over de waarde? Wat valt hiervan te leren?

52 In Rotterdam Delfshaven bijvoorbeeld is na de narigheid met de WhatsAppgroep een betere relatie met de buurt ontwikkeld. Ook op andere plekken zijn er zulke waardevolle ontwikkelingen. De Bondgenotenbenadering is ook een voorbeeld.

53 Inderdaad een variant op de wat versleten slogan: wij doen een stap vooruit, waar anderen naar achteren stappen.”

54 Ik meen dat bestaande methodieken zoals Blauw Vakmanschap, leertafels e.d. behulpzaam zouden kunnen zijn bij het versterken van dergelijke leerprocessen. Dat leren van de praktijk zou veel systematischer dan nu ontwikkeld kunnen worden, als noodzakelijk onderdeel van de professionaliteit. Nu is dat leren nog toevallig en marginaal. Het ontwikkelen van een goed gefundeerde beroepsidentiteit (beroepstrots) zou er ook mee gediend zijn.

55 En overigens ook de “organiseerpraktijk”. Zoals eerder gezegd: “We shape our buildings and thereafter they shape us.” De vraag is dus ook: hoe beïnvloedt onze wijze van organiseren en besturen (governance) de kans op goed werk, op goed samenspel met verschillen?

56 En er komen steeds weer casussen bij, denk aan de casus in Midden-Nederland, waar politiemensen zich via privéaccounts op X kwetsend hebben uitgelaten.

En... iets anders, maar toch... Lukt het om de vragen niet te zien als kritiek, gebrekkige loyaliteit of onhandig “wrijven in een vlek”, maar als een uiting van de wens om scherp met elkaar te leren? Als een gezamenlijke zoektocht naar goed werk en goed leiderschap⁵⁷?

In zo’n zelfonderzoek, dat je met behulp van anderen kunt uitvoeren, ben je geen object van onderzoek zoals in bijvoorbeeld een VIK-onderzoek het geval is; je bent ook geen object van sturing door de leiding. Je bent als moreel subject zelf aanwezig. Met een eigen verantwoordelijkheid voor (de werking van) je handelen. Als het lukt om zo te leren, zijn we het ontwijken voorbij. Maar het blijft een keuze. Aan welke toekomst wil ik werken? Wat kan mijn bijdrage zijn? Hoe kan ik werken aan herstel als er schade is ontstaan, als er iemand onrecht is aangedaan, als mij onrecht is aangedaan?

Heb ik daar zin in? “Staying with the trouble” of toch liever “avoiding trouble”?

Dat je wilt leren, dat je “de plek der moeite” betreedt, spreekt niet vanzelf. Laten we daar niet te makkelijk over denken. De plek der moeite betreden, voelt vaak onveilig en onzeker. Je kunt daar pijnlijke “blauwe plekken” oplopen. Veiligheid kan niet vooraf gegarandeerd worden, maar wel gaandeweg ontwikkeld en ervaren worden. Daarom is het belangrijk dat we “onderweg” goed gezelschap voor elkaar zijn. Proberen het beste deel in onszelf en anderen aan het licht te brengen. Erop te vertrouwen dat ook “de ander” zoekt naar het “goede samenleven”. Anders werkt het niet. Maar het blijft spannend. Ik voeg daar nog wat aan toe...

57 Het vrijmoedig spreken en goed luisteren wordt vaak bepleit, maar blijkt in de politiepraktijk op alle niveaus niet vanzelfsprekend. De gevoeligheid voor onderlinge kritiek is groot; vragen worden snel ervaren als afstand nemen van elkaar of als gebrekkige onderlinge loyaliteit; als gebrek aan erkenning van de zwaarte van het vak of de leiderschapspositie. Deze opmerking kan zomaar hetzelfde lot treffen (:

“Staying with
the trouble”
of toch liever
“avoiding
trouble”?

De mens is niet het uniform; voorzichtig met zuiverheidsstreven

Het lijkt me terecht dat er hoge eisen aan de politie worden gesteld. De politie moet onkreukbaar zijn, integer, moedig, betrouwbaar, verbindend. De politie moet de waarden van de rechtsstaat naleven, artikel 1 van de Grondwet voorop. Het geweldsmonopolie vereist dat. Maar de mens is niet het uniform. De terechte eis aan de politie kan voor de mens die bereid is het uniform aan te trekken niet zomaar de maatstaf zijn, de norm waaraan hij moet voldoen om zich politiemens te kunnen noemen. Die eis aan de politie geldt voor de politiemens als “morele horizon”, als richtpunt voor professionele en morele ontwikkeling. De verwachting dat aan die standaards onverkort kan worden voldaan, lijkt mij niet realistisch. Tegelijkertijd, het streven moet wel gericht zijn op het voldoen aan het ideaal. De samenleving eist dat politiemensen onkreukbaar en onbevooroordeeld zijn⁵⁸. Die eis is terecht, maar zuiverheid is de mens niet gegeven. De eis om zonder schaduw te zijn, zou de menselijkheid ontkennen. Ik las bij Gospodinov de zin: “Zuivere genres interesseren me niet; de roman is geen Ariër” en ik dacht aan de politie, het verhaal van de politie. De politie is geen Ariër. Zuivere politiemensen bestaan niet en wie zuiverheid verlangt, gaat voorbij aan de menselijkheid die goed politiewerk mogelijk maakt. Om Gospodinov te parafaseren: een zuiver politiemens interesseert me niet, hooguit als risico.

Iedereen die meent dat het ideaal van zuiverheid te verwerkelijken is, is een gevaar voor het samenleven⁵⁹.

58 Iemand die met me meelas, reikte me de vergelijking met de rechterlijke macht aan. Als een rechter - zelfs als dat privé is - vooringenomen blijkt, wordt de geloofwaardigheid van de rechterlijke macht ondermijnd. Bij een goede rechter zit onkreukbaarheid, niet vooringenomen zijn in het DNA. Voor politiemensen geldt iets vergelijkbaars. De lat ligt hoger dan bij een “gewone burger”. Dat stelt uiteraard ook hoge eisen aan opleiding en ondersteuning.

59 Dit raakt ook aan het thema transparantie. Als de transparantie doorschiet - en zeker in combinatie met de eis van zuiverheid - bedreigt dat het gezonde samenleven. De mens heeft ruimte nodig waarin hij onbespied is en ook ondoordacht kan spreken. Ook in professionele verbanden, in een organisatie (leiding) zijn plekken nodig waar men in goed vertrouwen argeloos van gedachten kan wisselen. De “hygiëne” moet onderling verzorgd worden.

Ik ben geneigd te zeggen dat we blij moeten zijn met al die feilbare mensen die bereid zijn om het uniform aan te trekken en willen werken naar het ideaal. Laten we veeleisend zijn als het gaat om hun leren en mild over hun tekort. Niet het ideaal of de norm loslaten, maar de realiteit en de tragiek erkennen. Politiemensen verdienen steun en bemoediging. Pas als zij hun menselijkheid ontkennen en menen zuiver te zijn, verdienen zij ons wantrouwen. Als ze daarin volharden, zou het afscheid overwogen moeten worden.

Herstelgericht werken; relationeel en institutioneel; de functie van het begrenzen, straffen

Zoals gezegd stel ik voor om het werken aan Politie voor iedereen te plaatsen in het perspectief van herstelgericht werken. In ons samenleven beschadigen we elkaar, doen we elkaar pijn, gaan er dingen kapot. Vaak gaat het goed, maar onvermijdelijk zijn er conflicten, is er geweld, dreigt er chaos. Dat is deel van ons samenleven. De politie probeert dan zo goed en zo kwaad als het gaat een leefbare ordening te waarborgen; het geweld binnen de perken te houden. Te voorkomen dat het ontspoot. Om die functie te kunnen vervullen, moet de politie als legitieme macht ervaren worden. Elke keer dat de politie zich discriminerend gedraagt, wordt een mens of worden mensen onrecht aangedaan, gaat er iets kapot; wordt het vertrouwen beschaamd. Er scheurt iets in het weefsel van de samenleving. Dat dat gebeurt is onvermijdelijk en hoort bij het leven, maar het moet hersteld worden⁶⁰. Als de politie daar geen werk van maakt, werkt het ervaren onrecht door en ondermijnt de politie haar legitimiteit. Ter wille van die legitimiteit en om te kunnen werken aan herstel moet de politie willen weten wanneer haar gedrag als racistisch of discriminerend is ervaren. Luisteren is voorwaarde voor het behoud van legitimiteit, ook als is het pijnlijk. Ook al wringt het met het zelfbeeld.

Dat scheuren van het weefsel geldt uiteraard ook de interne politiesamenleving. Ook daar is, zoals we weten, beschadiging; ook daar zijn schrijnende voorbeelden van aangedaan onrecht. En ook daar is herstelwerk nodig.

60 Kintsugi, de Japanse kunst om gebroken aardewerk met goud te herstellen, waardoor breuklijnen (littekens) zichtbaar blijven, laat zien dat er schoonheid en duurzaamheid zit in herstel.

Het herstelwerk is erop gericht om te komen tot een situatie waarin door betrokkenen gezegd kan worden: “zo kunnen wij weer met elkaar verder.” Natuurlijk leidt die inzet niet tot gegarandeerd succes. Daarvoor zijn twee “partijen” nodig, maar de politie-inzet moet duidelijk, stevig en geloofwaardig zijn. Een geloofwaardige inzet op herstel betekent ook dat het niet volstaat om te zeggen dat je zelf iets geleerd hebt. De crux is dat de relatie, de vertrouwensbreuk hersteld is⁶¹.

Voor het herstel van de relatie kan het nodig zijn dat de dader een straf opgelegd krijgt en aanvaardt. Er is een morele grens overschreden, dat moet door de overtreder begrepen en erkend worden. Er moet soms op de een of andere wijze boete gedaan worden om weer opgenomen te kunnen worden in de morele, professionele gemeenschap; om door de samenleving weer aanvaard te kunnen worden als legitieme sterke arm, als “macht ten goede”. Straffen bevestigt de morele grens en is gericht op herstel van vertrouwen, op herstel van de relatie, op herstel van de morele gemeenschap. De straf is een vorm van vreedzaam of verbindend begrenzen⁶². Gericht op (weer) insluiten, niet op uitsluiten.

61 Dat sluit ook aan bij een mooie gedachte uit het Ontwerpplan Nationale Politie: “Wij zijn een politie die vertrouwen wekt door de wijze waarop we werken.”

62 Hier is het denken van Jessica Benjamin over “oneness, twoness en thirdness” relevant. Zodanig begrenzen dat er niet slechts ruimte is voor de één (“only one of us can live”) en er ook geen destructieve tweestrijd ontstaat, maar waar ruimte is voor beiden, ik en de ander vanuit een gedeeld hoop dat “we samen beter kunnen.” *Beyond do-er and done to* (2016).

Ik leg bij dit alles nog wel de volgende gedachte voor. Het herstelwerk is een drievoudige opgave. Een opgave op relationeel niveau - tussen direct betrokkenen, dader en slachtoffer - een opgave op institutioneel niveau⁶³ - tussen het instituut politie en de burger, de samenleving als geheel - en een opgave in de professionele gemeenschap. Die professionele gemeenschap lijdt immers ook schade doordat iemand van die gemeenschap niet gehandeld heeft naar de professionele waarden. Die drie opgaven liggen niet vanzelf in elkaars verlengde en kunnen ook lastig vermengd raken. De relationele schade ontstaat in directe interactie tussen de betrokkenen. In een concrete situatie krenkt een politiemens door zijn of haar gedrag een ander mens of een groep andere mensen. Er scheurt iets in die relatie. De politiemens moet trachten die beschadiging te herstellen. Van (politie)mens tot mens. Het is hierbij wel van belang dat de betrokken politiemensen erkennen dat ze nooit alleen als “mens” tot de ander in verhouding staan⁶⁴. Ze zijn politiemens en hebben van daaruit een extra verantwoordelijkheid. Ze moeten bij en met de direct betrokkenen ook werken aan herstel van vertrouwen in de politie. Dat geldt ook voor “interne” conflicten. Het feit dat politiemensen discriminerende opmerkingen maken aan het adres van een collega, komt ook intern harder aan dan wanneer een willekeurige burger dat zou doen. Die extra verantwoordelijkheid vanuit de functie is er altijd. Ik kom daar zo nog op terug als ik spreek over herstel in de professionele gemeenschap.

63 Misschien zijn het nog niet de goede termen, maar ik weet vooralsnog geen betere

64 De verhouding is onvermijdelijk asymmetrisch; er zijn machtsverschillen

Het werken aan herstel met de direct betrokkenen is de eerste opgave. Maar op het moment dat zo'n voorval bekend wordt, bijvoorbeeld omdat de politie transparant is of omdat "de pers" er lucht van krijgt en erover publiceert of omdat het via sociale media verspreid wordt, gaat er nog iets anders meespelen. Dat betreft het publieke vertrouwen in het instituut politie. Is het geweldsmonopolie bij dit instituut wel in goede handen...? De reputatie staat op het spel, de legitimiteit komt onder druk. Er is schade. Maar nu bij mensen die "op afstand staan"; partijen die wel belanghebbend zijn, maar niet direct bij het voorval betrokken. En ook hier moet gewerkt worden aan herstel. Vaak zijn dan niet meer de direct betrokkenen aan zet, maar de leiding of het gezag. Die beide niveaus, het relationele van de direct betrokkenen en het (publieke) institutionele kunnen elkaar in de weg zitten. De inzet op het institutionele niveau, bijvoorbeeld het werken aan "reputatieherstel" door te tonen dat de zaak stevig wordt aangepakt, kan op het relationele niveau de ruimte voor verantwoord herstelwerk verkleinen. Dat wringt. Mij lijkt dat er aandacht voor die mogelijke spanning moet zijn en dat er als hoofdlijn gekozen zou moeten worden voor het voorrang geven aan het relationele herstel. De kwaliteit van dat relationele herstelwerk kan benut worden op het institutionele, publieke niveau. Dus niet kiezen voor het "herstel naar buiten" door stevig ingrijpen of "spinnen", maar primair door te laten zien hoe er serieus werk wordt gemaakt van herstel op de andere niveaus. Dit punt raakt aan het eerder beschreven ongemak "reflex van centralisatie".

En dan is er nog een derde niveau dat meespeelt. Dat betreft de professionele gemeenschap. Ook daar is schade en ook daar is herstel nodig. Op dat niveau lijkt het me van belang dat er collegiaal scherp gesproken wordt over wat de beroepswaarden zijn, hoe die onder druk zijn gekomen in het handelen en hoe er met elkaar - als goed gezelschap - gewerkt wordt aan het opnieuw leren "leven" van die waarden⁶⁵. Daarbij is belangrijk dat er ook gekeken wordt of en hoe de professionele gemeenschap, de eigen cultuur, de wijze van organiseren, de leiding hebben bijgedragen aan het "verschijnen" van dit ongewenste gedrag. In dat licht heb ik eerder als eens gesuggereerd in dergelijke gevallen niet de metafoer van de "rotte appel", maar van de "giftige paddenstoel" te gebruiken. Hoe hebben wij dit gedrag mogelijk gemaakt en wat kunnen wij als goed professioneel gezelschap doen om elkaar op het juiste spoor te houden?

Een drievoudig herstel dus, met elk eigen benaderingen. Eenvoudig is dit allemaal niet. Maar hoe het zij, ik meen dat het werken aan herstel, aan ervaren rechtvaardigheid de politie op het lijf geschreven is; als mogelijkheid en als opgave.

65 Op verzoek van de Eenheid Midden-Nederland schreef ik iets over beroepswaarden dat hieraan raakt.

Een verlangen naar tederheid en de waarde van sociale strijd

Als de politie zou inzetten op het werken aan herstel en laat zien hoe ze in dat werken aan herstel ook zichzelf ontwikkelt en verrijkt, draagt de politie bij aan de vragen waar de samenleving als geheel voor staat: hoe werken we als samenleving met onderlinge spanningen, met de neiging “anderen” uit te sluiten? Hoe doen we recht aan elkaar? Waar en voor wie moeten we ruimte maken, naar welke stemmen moet meer geluisterd worden? Hoe werken we met (machts)verschillen⁶⁶?

En daarbij de vraag : wat wil de politie op zich nemen? Het politieke klimaat voor wie “van elders” komt is vrij guur. De manier waarop er in de politieke arena over asiel en migratie, de “ander”, gesproken wordt, is terughoudend tot vijandig. Dat kan doorwerken in hoe welkom Nederlanders met een migratieachtergrond zich hier (nog) voelen; of ze ervaren dat ze hier echt thuis kunnen zijn. Aan hen moet recht gedaan worden; zij moeten ervaren dat artikel 1 van de Grondwet onverkort voor hen geldt. In het handelen (woord en daad) van de politie kan (moet) dat tot uitdrukking komen⁶⁷.

Ik denk dat we ons zouden kunnen laten inspireren door Tokarczucs idee van tederheid. Tederheid wekt het vermogen om het geheel te zien en “verschijnt daar waar we met aandacht en concentratie naar een ander kijken”. Een liefdevolle blik. Zou dat ons niet helpen? Is dat niet waar wij mensen naar verlangen? Ervaren er te kunnen zijn zoals je bent?

66 In de mooie thesis van Mijchanou Kowalczyk “Denken rechtvaardigt” (2023) kwam ik het begrip “interpretive labor” tegen, het werk dat je moet doen om je te verplaatsen in de ander, de oefening om in de schoenen van de ander te gaan staan en te ervaren wat het betekent “de ander” te zijn. Belangrijke notie is dat het om te overleven voor de machtige minder noodzakelijk om die arbeid te verrichten dan voor de degene met weinig of geen macht. Voor de politie - die het geweldsmonopolie heeft - is het van groot belang zich bewust te zijn van deze asymmetrie. Politie voor iedereen zijn, goed politiewerk kunnen doen, vergt interpretive labor.

67 Mij lijkt dat de politie vanuit de institutionele opgave geweld te beperken, veiligheid te versterken, kan stellen dat politieke partijen die groepen mensen uitsluiten in strijd met artikel 1 van de Grondwet handelen en daarmee een gevaarlijke wij/zij-dynamiek kunnen losmaken die het goede samenleven ondermijnt en de kans op geweld vergroot. Vanuit haar opgave heeft de politie, meen ik, ook een kritische functie.

Gezien te worden, elkaar zien? Ik meen dat de liefdevolle blik onderdeel zou moeten zijn van de professionele blik. Zo'n blik vergroot de kans dat we een sterke arm zijn die deugd doet, een sterke arm die, zoals in het inrichtingsplan van de nationale politie staat, "vertrouwen wekt door de wijze waarop we resultaten boeken". Zo'n blik verwijst ook naar wat Frans Denkers bedoelde met "compassionele rechtvaardigheid". Dat alles moet niet als groot verhaal verkondigd worden, maar in concrete situaties worden beoefend. Voortdurend, volhardend, als onderdeel van de professionaliteit⁶⁸.

Elkaar zien betekent ook oog hebben voor de waarde van sociale strijd van mensen of groepen die onrecht, vervreemding, uitsluiting ervaren. Erkennen dat de strijd om "a seat at the table" gerechtvaardigd is. Niet schrikken van boosheid of verdriet, maar oog hebben voor onrecht als bron van de woede. De strijd zien als opening naar eerlijker verhoudingen..., transformative Justice... Dit proberen.

68 Blauw Vakmanschap zou in dit licht ingezet kunnen (moeten) worden.

Herstelgericht werken als ontwikkel-perspectief; een nieuw verhaal over goed politiewerk voor iedereen

Tederheid, een liefdevolle blik..., ik weet dat het geen politietermen zijn en toch meen ik dat zo'n verlangen schuilgaat achter de motivatie van veel politiemensen: er zijn voor mensen, mensen helpen, rechtvaardigheid bevorderen; een "macht ten goede" zijn, voor iedereen... En om misverstanden te vermijden, ik haast me te zeggen dat de politie dat lang niet altijd waarmaakt... Ik weet het, de schaduw is er, maar toch... Laten we het verlangen serieus nemen en eraan werken om het "betere deel" van onszelf, van politiemensen aan het licht te brengen.

We kunnen de wereld niet veranderen, maar ik denk dat het echt uitmaakt hoe we ons gedragen. Dat kan de wereld - voor mensen - wel anders maken. Ik denk dat het uitmaakt hoe "de sterke arm" zich in concrete ontmoetingen gedraagt. Dat het de moeite waard is om binnen de eigen mogelijkheden te proberen "iets goeds" te doen⁶⁹. Te proberen om zowel "binnen als buiten" recht te doen aan de ander en zodoende bij te dragen aan het

⁶⁹ Daar kan bij horen dat ook het "ontwerp" van de organisatie wordt ingericht op het vergroten van de kans dat mensen iets goeds kunnen en willen doen.

“repareren van de wereld”. Steeds opnieuw. Ook na gemaakte fouten. Een eindeloze reeks ontmoetingen..., morele micropraktijken van grote betekenis.

Het is denk ik goed als we al die micropraktijken niet als losse voorvallen beschouwen, maar leren zien in het licht van een nieuw, zingevend verhaal over goed politiewerk. Dat zou het perspectief van herstelgericht werken kunnen zijn. Politie mensen die als “warriors en healers” met vallen en opstaan werken aan een integere samenleving. Dat is geen lineair project van A naar Beter, maar een “al doende leren waarmaken”. Radicaal incrementeel⁷⁰.

Politieleiders kunnen hierin een belangrijke stimulerende rol hebben. Niet door voor te schrijven wat er allemaal moet of verboden is, maar door zelf het pad van herstelgericht werken op te gaan en daarmee een bemoedigend richtpunt te bieden. Leiders kunnen als het ware “voorgaan” in professionele, morele leerprocessen die aan herstelgericht werken verbonden zijn. Telkens ook de morele horizon weer onder de aandacht brengen. Niet van “veilige afstand”, maar nabij. Niet als heiligen, maar als mensen, met alles wat daarbij hoort. Het helpt dan als ze met vertrouwen en mildheid durven kijken naar zichzelf en naar de mensen aan wie ze leiding geven, als ze vertrouwen hebben in het moreel kapitaal van hun mensen, als ze echt erkennen hoe moeilijk het werken met de schaduwkanten van het samenleven is⁷¹. Andersom helpt het als de “volgers” ook met vertrouwen naar hun leidinggevend willen kijken en hen helpen om het beste in zichzelf aan het licht te brengen⁷².

Houd je het voor mogelijk dat de ander het ook goed bedoelt?

Het lijkt me zeer de moeite waard dat pad op te gaan..., herstelgericht werken..., elkaar daarin versterken... Op hoop van zegen...

70 Marc Swilling spreekt in zijn denken over een “just transition” over “radical incrementalism”; er is een gegrond verlangen en op de tast, onderweg lerend van wat zich aandient, wordt de weg gezocht en gemaakt.

71 Ik proef, naast waardering, ook wel wantrouwen naar de uitvoering, alsof de uitvoering niet zou streven naar “het goede, rechtvaardige”. Het lijkt me goed de (politie)macht kritisch te volgen, maar tegelijkertijd politiemensen in beginsel te benaderen vanuit vertrouwen. Als dat vertrouwen gevoeld wordt, is kritiek beter mogelijk. Het lijkt mij ook goed als we meer aandacht gaan schenken aan de mooie en risicovolle kanten van het werken met de schaduwzijde van het samenleven.

72 Ik spreek in dit verband wel over het risico van het “zie-je-wel-monster”. Als iemand in een oude fout vervalt (wat niet vreemd is), kun je horen: “zie je wel, hij/zij meent niet wat ie zegt.” Dat helpt niet. Hoed u voor het “zie-je-wel-monster”.

Epiloog

Wat het werken aan dit stuk mij heeft geleerd.

In de proloog verwees ik naar Thomas Hertog, die in het programma Zomergasten vertelde over de spiegel die in vele stukken was gebroken. Alle scherven weerspiegelen delen van de werkelijkheid. Al die spiegelingen bij elkaar geven nog geen overzicht, maar verrijken wel het inzicht in de werkelijkheid; meer dan één grote spiegel ooit zou kunnen. Dit stuk is één zo'n scherf. Niet het complete beeld, maar een weerspiegeling waar mijn oog op viel. Het zou mooi zijn als dit beeld de komende tijd verrijkt zou kunnen worden met de spiegelingen van andere scherven. Dat verdiept ons inzicht.

Ik ben dit schrijven begonnen vanuit een niet goed begrepen ongemak over de manier waarop we werken aan "Politie voor Iedereen". Ik ben op pad gegaan en heb onderweg mensen "van binnen en buiten" de politie gesproken. Ik ontmoette via hun werk ook schrijvers, documentairemakers etc. Onderweg heb ik telkens "halfproducten" voorgelegd aan mensen die ik tegenkwam en die vroegen naar mijn vorderingen.

Die gesprekken en de reacties op mijn "halfproducten" lieten me zien dat dit onderwerp gevoelig is, dat een getoonde scherf ook scherpe en pijnlijke randen kan hebben: "Jouw spiegel toont mij niet, dit of dat blijft buiten beeld, deze formulering doet pijn, je doet geen recht aan... Klinkt er wel voldoende "broederschap" met "de ander" door in je tekst?"

De verklaring voor het "niet zien" - soms ook verbonden met een gevoel van teleurstelling - werd ook verbonden met mijn positie als "witte man" ; een bevoorrechte en bijziende man⁷³. Dat was weliswaar niet prettig, maar wel verhelderend. Ik denk dat het klopt. Er is dus werk te doen, "inner work", "interpretive labor"... en ik denk dat dit schrijven, het werken aan dit stuk daar ook een aanzet voor is. Dat "inner work" heeft te maken met het kunnen aanvaarden van het verwijt van bijziendheid. Ik meen ruim te kijken en moet natuurlijk toch erkennen dat er zaken, of beter mensen buiten beeld blijven.

⁷³ Ik ga er overigens van uit dat we als mensen niet beslissend gedefinieerd worden door onze etniciteit. In zijn boek "De identiteitsval" (2023) wijst Yascha Mounk op het risico van het sterk doorvoeren van dat uitgangspunt, namelijk het accepteren van een gesegregeerde samenleving op basis van identitaire kenmerken. Dit laat overigens onverlet dat erkend moet worden dat het ideaal van gelijkheid feitelijk niet wordt waargemaakt en dat etniciteit bij die hardnekkige ongelijkheid wel degelijk een sterke rol speelt.

Ik zou ook nog eens nadrukkelijker op zoek kunnen gaan naar de waarde van het straffen, naar het waarden van de moed die het begrenzen vraagt. Dit raakt aan een thema dat nog nadere verkenning behoeft, namelijk dat van de noodzaak te oordelen over wat deugt en niet deugt ondanks en in complexiteit. Hannah Arendt wijst ons op de noodzaak om verantwoordelijkheid te nemen en denkend te oordelen over ons handelen⁷⁴. We kunnen de verantwoordelijkheid om tot een oordeel te komen niet afschuiven op “complexiteit” of op “het systeem”. Maar in dat oordelen moeten we goed nadenken over wat en wie daar in een stem moet krijgen en ook waar ons oordeel de uitdrukking van is. Is ons oordeel een uitdrukking van onze macht, van de mogelijkheid de ander te overheersen of is het een vrijmoedig (parrhesiastisch) spreken over wat het goede samenleven met eenieder van ons vraagt? Is het een oordeel vanaf de “moral high grounds”, waaraan de ander zich moet onderwerpen, of kan het herkend worden als een gezaghebbend spreken, omdat in dat spreken de morele horizon van de politieprofessie oplicht⁷⁵? Ik zou deze gedachtenlijn nader willen verkennen.

74 Abel Herzberg schrijft in het verhaal “Om een zin” (opgenomen in *Amor Fati*, zeven opstellen over Bergen-Belsen): “Er zijn geen reine en onreine mensen, wel te verstaan: in beginsel. Er zijn geen uitverkoren volken. Maar er zijn mensen die weten van een scheidslijn tussen geoorloofd en ongeoorloofd, en mensen die dat niet alleen niet weten, maar het ook niet willen weten. Tussen hen is geen vrede.”

75 Dit is waar de formulering van Boutellier voor mij wringt. Hans Boutellier verwijst naar (dreiging met) geweld als bron van politiegezag. Angst voor geweld kan mijns inziens nooit de bron van gezag zijn, wel van volgzzaamheid. De burger kan eieren voor zijn geld kiezen om klappen te ontlopen, maar de onderwerping aan de macht kan niet gelijkgesteld worden met de erkenning van het gezag. Ik denk dat het ingrijpen door de politie pas gezaghebbend genoemd kan worden als de instemming niet gebaseerd is op angst, maar op de (wellicht uiteindelijke) erkenning dat het optreden, met inbegrip van eventueel geweldgebruik, dienstbaar is aan het goede samenleven met verschillen. Je zou kunnen zeggen dat het optreden van de politie dan herkend wordt als een terecht moreel appel. De politie wordt dan erkend als een “macht ten goede”. Op die erkenning zou het streven van de politie gericht moeten zijn. Deze gedachtenlijn zou ik verder willen onderzoeken.

Met andere woorden, ik moet het idee van “de scherven” echt serieus nemen; ik weerspiegel niet het volledige beeld. Tegelijkertijd betekent dit dat ik mijn eigen bijdrage - als scherf! - óók serieus moet nemen. Ik hoop dat anderen, de lezers dat ook doen. Je ontsnapt niet aan je positie, maar je kunt wel “rekoefeningen” doen. Ik bied daarom deze tekst toch met plezier aan als bijdrage aan het voortgaande gesprek.

Deze tekst is een relevant woord over het onderwerp “Politie voor Iedereen”, maar het is niet het laatste woord. Ook niet mijn laatste woord. Ik hoop dat er de komende tijd een rijk, een kleurrijk mozaïek ontstaat

Het verhaal gaat door, we zijn onderweg. Ongetwijfeld zullen we elkaar “al gaande” pijn en plezier doen. Ik hoop dat we ons willen oefenen in het zijn van goed gezelschap voor elkaar. En dat we door blijven werken met mensen binnen en buiten de organisatie aan goed politiewerk, zodanig dat we als politie door eenieder ervaren zullen worden als een “macht ten goede”. Het is te doen⁷⁶!

December '23 / jn

⁷⁶ Awraham Soetendorp verwijst in zijn boek “Met het verleden op mijn hielen” met deze woorden naar een bijbeltekst, Deuteronomium 30 “Het is niet aan de overzijde van de zee, dat je zou zeggen, wie kan zo ver gaan om het te halen (.....) het is te doen.” Ook al wordt de hoop telkens weer opnieuw beproefd, het blijft, zo lijkt mij, een mooi motto, hoopvol, niet naïef...: “het is te doen”.

Geraadpleegde literatuur

Achterhuis, H. Met alle geweld, Lemniscaat, Rotterdam, 2008

Aerts, I, Hoek, A, e.a. Structureel onrecht, maatschappelijke bewegingen en herstelrecht (kenniscentrum RJN), 2022

Arendt, H. Verantwoordelijkheid en oordeel, Lemniscaat, Rotterdam, 2020

Baldwin, J. Niet door water maar door vuur, De Geus, Amsterdam, 2018

Benjamin, J. Intersubjectivity, Thirdness and Mutual Recognition, (talk given to Institute for Contemporary Psychoanalysis, Los Angeles, 2007

Biesta, G. Tussen reflexiviteit en vrijheid, in Waardenwerk nr 70/71, 2017

Bouttelier, H. De Politie! (pdf, Den Haag, Nationale Politie), 2019

Buber, M. Ik en Gij, Bijleveld, Utrecht, 1959, 1998

Butler, J. Precarious Life, Verso, New York, 2006

Brunsson, N. Organization of Hypocrisy, John Wiley & Sons, Ltd., Chichester, 1989

Cesaire, A. Over het kolonialisme, De Geus, Amsterdam, 2022

Denkers, F. (postuum door Beers. P redactie) Moreel Kompas, Politie Nova, Den Haag, 2001

Douglass, F. Het levensverhaal van Frederick Douglass, Atheneum, Amsterdam, 2018

Drayer, E. Witte schuld, Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen, 2019

Duintjer, A. Onuitputtelijk is de waarheid, Damon, Budel, 2002

Essed, Ph. Alledaags racisme, Van Gennep, Amsterdam, 2018

Fanon, F. Zwarte huid, witte maskers, Octavo, Amsterdam, 2008

Fukuyama, F. Het einde van de geschiedenis, Atlas Contact, Amsterdam, 1992/2019

Gospodinov, G. De wetten van de melancholie, Ambo/Antos, Amsterdam, 2015

Grossman, V. Leven en Lot, Balans, Amsterdam, 2008

Grunberg, A. De vluchteling, de grenswacht en de rijke Jood, Uitgeverij Pluim, Amsterdam, 2023

Haraway, D. Staying with the Trouble, Duke U.P. Durham, 2016

Herzberg, A. Amor fati, Querido, Amsterdam, 1977

Huntington, S. Botsende beschavingen, Hollands Diep, Amsterdam, 2019

Havel, V. geciteerd in : Ignatieff, M. Troost, Cossee, Amsterdam, 2021

IJsseling, S. De tijd, het schrift, het verschil, Polis/Klement, 2015

Immler, N. De (Dia)logics van Erkenning en Herstel, Van Haarlem, Utrecht, 2022

Kastelein, J. Modulair organiseren doorgelicht, Wolters-Noordhof, Groningen, 1985

Mijchanou Kowalczyk, Denken rechtvaardigt, Thesis, Tilburg University, 2023

Latour, B. Waar kunnen we landen? Octavo, Amsterdam, 2018

Levinas, E. Het gelaat van de ander, Ambo, Bilthoven, 1971

Mounk, Y. De identiteitsval, Het Spectrum bv, Amsterdam, 2023

Nap, J.A. Macht ten Goede, Politieacademie, Apeldoorn, 2014

Neiman, S. Morele helderheid, Ambo, Amsterdam, 2008

Neiman, S. Links is niet woke, Lemniscaat, Rotterdam, 2023

Oostindie, G. Rekenschap, Boom, Amsterdam, 2023

Oz, A. Hoe genees ik een fanaticus? De Bezige Bij, Amsterdam, 2006
Rankine, C. Citizen, Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen, 2023
Rosa, H. Onbeschikbaarheid, Boom, Amsterdam, 2022
Schaubroeck, K. Iris Murdoch, Letterwerk, Borgerhout, 2022
Schön, D. Educating the Reflective Practitioner, Jossey-Bass Publ. San Francisco, 1987
Soetendorp, A. Met het verleden op mijn hielen, BZZtOH, Den Haag, 1993
Swaan, A. de Compartimenten van vernietiging, Prometheus Bert Bakker, Amsterdam, 2014
Swilling, M. Just Transition, University of Stellenbosch, 2012
Thomas, C. De autoritaire verleiding, Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen, 2018
Tokarczuk, O. De tedere verteller, De Geus, Amsterdam, 2023
Wekker, G. Witte onschuld, Amsterdam University Press, 2020
Westerman, F. El Negro en ik, Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 2004

Bezoekadres

Arnhemseweg 348
7334 AC Apeldoorn

Postadres

Postbus 834
7301 BB Apeldoorn

Telefoon

088 66 22 000

Informatiepunt voor studenten

088 66 22 666

ma t/m vr 08:00 uur - 13.00 uur

stip@politieacademie.nl

Kennisdiensten

088 66 22 109

ma t/m vr 08:00 uur - 16.00 uur

kennis@politieacademie.nl

[politieacademie.nl](https://www.politieacademie.nl)

Sociale media

